

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์พลังงาน ของเจ้าของอาคารควบคุมและโรงงานควบคุม ได้มีการศึกษาถึงทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคล
ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อ
ทฤษฎีด้านประชากรศาสตร์
แนวคิดเกี่ยวกับความรู้
แนวคิดเกี่ยวกับทักษะคิด
แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม

ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

ในกระบวนการสื่อสาร ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ ของการสื่อสารที่สำคัญ ได้แก่

1. ผู้ส่งสาร (Source)
2. สาร (Message)
3. สื่อ (Media)
4. ผู้รับสาร (Receiver)

องค์ประกอบทั้ง 4 นี้ จะมีความสำคัญ ในการกำหนด ความสำเร็จของการสื่อสาร ที่ทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะคิด และพฤติกรรม ไปในแนวทางที่ผู้ส่งสารปรารถนา

สื่อมวลชน หมายถึง สื่อที่ทำให้ผู้รับสาร ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลเดียว หรือกลุ่มบุคคลที่สามารถส่งข่าวสารข้อมูล ไปยังผู้รับเป้าหมาย จำนวนมากและอยู่กันอย่างกระจัดกระจายได้ ในเวลาอันรวดเร็ว สื่อมวลชนใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ สื่อมวลชนใน

กระบวนการสื่อสารมวลชน เป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร ซึ่งมีลักษณะโดยทั่วไปที่แตกต่างจากการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๆ 2 ประการ คือ

1. กลุ่มผู้รับสาร จะต้องเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ ซึ่งไม่ใช่ผู้ที่อยู่ในสังคม หรือมีประสบการณ์ร่วมกัน แต่เป็นกลุ่มชนที่มีความหลากหลาย และมีลักษณะที่แตกต่างกันไป ไม่จำเป็นต้องรู้จัก หรือมีประสบการณ์คล้ายคลึงกันมาก่อน
2. สื่อที่ใช้ในการสื่อสารมวลชน จะเป็นประเภทที่สัมผัสได้ ด้วยการมองเห็น (Visual Transmitter หรือ Visual Media) เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สื่อที่สัมผัสได้ด้วยการฟัง (Audio Transmitter) เช่น วิทยุ และสื่อที่สัมผัสได้ด้วยการมองเห็น และการฟัง (Audio-Visual Transmitter) ได้แก่ โทรทัศน์ เป็นต้น

อิทธิพลของสื่อมวลชน

โจเซฟ ที แคลปเปอร์ (Joseph T. Klapper อ้างใน ประมะ สตะเวทิน 2533 : 142) ได้เสนอแนวความคิด เกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อทัศนคติ และพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของประชาชนไว้ ดังนี้

1. อิทธิพลของสื่อมวลชน ที่มีต่อประชาชนนั้น ไม่ใช่อิทธิพลโดยตรง แต่เป็นอิทธิพลโดยอ้อม เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ ที่สะกิดกันอิทธิพลของสื่อมวลชน ปัจจัยดังกล่าว ได้แก่
  - 1.1 ความมีใจโน้มเอียงของผู้รับสาร (Predispositions) ประชาชนจะมีความคิดเห็น ค่านิยม และมีความโน้มเอียง ที่จะประพฤติปฏิบัติ อย่างไรอย่างหนึ่งอยู่ก่อน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการคบหาสมาคมกับคนอื่น และสถาบันสังคมที่ตนเป็นสมาชิก เมื่อบุคคลผู้นั้นสัมผัสกับสื่อมวลชน ก็จะนำเอาทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมเหล่านี้ติดตัวมาด้วย
  - 1.2 การเลือกของผู้รับสาร (Selective Processes) ประชาชนจะเลือกรับสาร ที่สอดคล้องกับความคิดเห็น และความสนใจของตน และจะหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับสารที่ไม่สอดคล้อง หรือที่ขัดแย้งกับความคิดเห็น และความสนใจของตน ประชาชนจะพยายามตีความสารตามความเชื่อ และค่านิยมที่ตนมีอยู่เดิม และจะเลือกจดจำ เฉพาะสิ่งที่สนับสนุนความคิด และความเชื่อของตน

เดอเฟลอร์ (De Fleur, 1970) ให้แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อ ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลไว้ 4 ทฤษฎี ดังนี้

1. ทฤษฎีความแตกต่างของแต่ละบุคคล กล่าวคือ โครงสร้างทางบุคลิกภาพ ส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน เช่น ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ จะมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดแบบการรับรู้ หรือการเรียนรู้ของมนุษย์ เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และข่าวสารต่างๆ ที่แตกต่างกันตามทฤษฎีนี้ สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพล ในแง่สร้างการเรียนรู้ หรือการย้ำในสิ่งที่เขาารู้อยู่แล้ว
2. ทฤษฎีการจัดประเภททางสังคม กล่าวว่า บุคคลในกลุ่มเดียวกัน ย่อมจะเปิดรับสาร และมีปฏิกิริยาตอบสนอง ต่อเนื้อหาของข่าวสารที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากความใกล้ชิดสนิทสนมผูกพันของกลุ่ม ฉะนั้น สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อกลุ่มคนเหล่านี้ ก็ต่อเมื่อส่งมาในลักษณะ ที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของกลุ่ม
3. ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่ม แบบไม่เป็นทางการ มีอิทธิพลต่อการสื่อสาร นักสังคมวิทยาชนบท เชื่อว่าเครือข่ายของชาวนา มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจยอมรับ หรือไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ และชาวชนบทมีความผูกพันทางสังคมอย่างแน่นแฟ้นกับเพื่อนบ้าน ผู้นำความคิดเห็นในสังคม จะเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเผยแพร่ข่าวสาร และการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมของบุคคลในสังคมนั้น ในกรณีเช่นนี้สื่อมวลชน จะมีอิทธิพลต่อคนได้ในลักษณะ ทฤษฎีการสื่อสารสองขั้นตอน (Two Step Flow Theory) ซึ่งต้องอาศัยอิทธิพลของบุคคล (Personal Influence) เข้าร่วมด้วย

ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคล อาจขึ้นอยู่กับบรรทัดฐาน และสภาพแวดล้อมทางสังคม ถ้าสื่อมีเนื้อหาสาระ ที่สอดคล้องกับบรรทัดฐาน ทางสังคม สื่อมวลชนอาจเพียงย้ำบรรทัดฐานเดิม และสร้างบรรทัดฐานใหม่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่ทางอ้อม 3 ประการ คือ 1) สื่อมวลชนจะส่งเสริม สนับสนุน หรือย้ำบรรทัดฐานทางสังคมให้ดำรงอยู่ตลอดไป 2) สื่อมวลชนจะสามารถสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ให้เกิดขึ้นในสังคม 3) สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงแบบอย่างการดำเนินชีวิต และพฤติกรรมของบุคคล โดยช่วยให้เกิดพฤติกรรมใหม่ แต่ต้องใช้ระยะเวลา

เบททิงฮอส (Bettinghaus, 1968) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในสังคมไว้ว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อ และทัศนคติที่มีอยู่เดิม ให้ฝังแน่นมากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้าง ในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ สิ่งที่

สื่อมวลชนเปลี่ยนแปลงได้มากที่สุด คือ อารมณ์ ส่วนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ยังไม่ปรากฏผลจากการวิจัยแน่นอนว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแต่อย่างใด กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นผลมาจากการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งสิ้น

วิลเบอร์ ชรามม์ (Schramm, 1973) ได้กล่าวว่า การสื่อสารเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาได้ 3 ลักษณะ ลักษณะที่หนึ่ง ประชาชนต้องได้รับข่าวสาร เกี่ยวกับการพัฒนา ลักษณะที่สอง ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วม ในกระบวนการตัดสินใจ ที่จะเปลี่ยนแปลง ลักษณะที่สาม ทักษะที่จำเป็นต้องได้รับการอบรมสั่งสอน เด็กต้องได้รับการศึกษา ผู้ประกอบอาชีพต่างๆ ต้องได้รับการเรียนรู้ ในการปรับปรุงอาชีพของตนให้ก้าวหน้า

สื่อบุคคล (Personal media) หมายถึง ตัวบุคคลผู้ที่นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการติดต่อสื่อสาร แบบตัวต่อตัว ระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่า 2 คนขึ้นไป สื่อบุคคลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ญาติ พี่น้อง สามี ภรรยา เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เจ้าหน้าที่รัฐบาล เจ้าหน้าที่จากองค์กรเอกชน นิสิต นักศึกษา

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล โรเจอร์ส และ ชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker) ได้กล่าวไว้ในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใดๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอไป หรือการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพที่สุด ที่ใช้ในการกระตุ้น ให้เกิดการตัดสินใจยอมรับสารนั้น ควรใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนั้นจะเป็นประโยชน์มาก ในกรณีที่ส่งสารหวังผลให้ผู้รับ เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมในการยอมรับสารนั้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้รับสาร มีความเข้าใจกระจ่างชัดต่อสาร และตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้นด้วย

ประสิทธิภาพของสื่อบุคคล

การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารแบบสองทาง ผู้ส่งสารและผู้รับสาร สามารถซักถามทำความเข้าใจ และมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันได้โดยทันที จัดเป็นลักษณะที่เป็นประโยชน์มาก ในการใช้เครื่องชักจูงใจโน้มน้าวใจผู้รับสาร ดังที่ เสถียร เขยประทับ (2525) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ดังนี้

1. สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบบุคคลวิधि ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจ ก็สามารถไต่ถาม หรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากผู้ส่งสารได้ ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไข สารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการ และเข้าใจของผู้รับสาร

ได้ ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน การที่ข้อสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคล มีระดับปฏิกริยาตอบสนอง หรือปฏิกริยาสะท้อนกลับสูง สามารถทำให้ลดอุปสรรคของการสื่อสาร ที่เกิดจากการเลือกรับสาร การเลือกแปลหรือตีความสาร และการเลือกจำสารได้

2. สามารถจูงใจบุคคล ให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกได้ การสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ แบ่งออกเป็น การติดต่อสื่อสารโดยตรง และการติดต่อสื่อสารโดยกลุ่ม ดังนี้ (เสถียรเชยประทับ, 2525)

2.1 การติดต่อโดยตรง (Direct Contact) การติดต่อโดยตรงนี้ใช้สื่อบุคคล ในการเผยแพร่ข่าวสารโดยวิธีเยี่ยมบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชน วิธีนี้หากประชาชน หรือผู้รับสารสงสัยไม่เข้าใจ ก็สามารถซักถามทำความเข้าใจ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้เผยแพร่ข่าวสารยังสามารถสำรวจข้อเท็จจริง เกี่ยวกับตัวผู้รับสารได้ด้วย ฉะนั้น ในกิจการเผยแพร่ข่าวสารสร้างความเข้าใจ หรือชักจูงโน้มน้าวใจ จึงนิยมใช้การติดต่อสื่อสารโดยตรง แต่มีข้อจำกัด คือ การสื่อสารประเภทนี้ ต้องใช้สื่อบุคคลเป็นจำนวนมาก สิ้นเปลืองเวลาและแรงงาน ในการเผยแพร่ข่าวสาร

2.2 การติดต่อโดยกลุ่ม (Group Contact of Community Public) คือ การติดต่อโดยผ่านกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อบุคคลส่วนรวม กลุ่มต่าง ๆ ช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้ ดังที่ บลูมเมอร์ (Blumer, 1969) กล่าวไว้ว่า “สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มที่ต่างชนิดกัน ส่วนใหญ่ชีวิตที่ร่วมกันอยู่ทั้งหมด จะประกอบกันเป็นแบบแผนปฏิบัติ และมีพฤติกรรมร่วมของบุคคล เมื่อกลุ่มมีความสนใจมุ่งไปสู่ทิศทางใด บุคคลส่วนใหญ่ในกลุ่มก็จะมี ความสนใจไปในทางนั้นด้วย” การติดต่อโดยกลุ่มนี้ อาจทำได้โดยการประชุม อภิปราย และสนทนาภายในกลุ่ม คือ จัดกลุ่มคนที่มีความสนใจกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ให้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิกริยาโต้ตอบกัน ซึ่งจะมีส่วนในการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสาร

สำหรับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลนั้น นักวิชาการทางการสื่อสารส่วนใหญ่ ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อบุคคล ในการให้ข่าวสารแก่คนจำนวนมาก เพื่อก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง ส่วนสื่อบุคคลจะ

มีประสิทธิภาพมากกว่า ในการชักจูงใจให้บุคคลมีทัศนคติต่อเรื่องนั้นๆ ตามแนวทางที่มุ่งหวัง ดังเช่น

โรเจอร์ส (Rogers, 1978 : 291) ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลไว้ว่า ผลจากการวิจัยต่างๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น มีประสิทธิภาพมากกว่า เมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ที่ฝังแน่น หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ เบททิงฮอส (Bettinghaus, 1968 : 180) ที่ว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อ และทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่น มากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้าง ในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ ฉะนั้น สื่อมวลชนจึงเป็นเพียงแหล่งความคิด และเป็นผู้วางแนวทาง ในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์นั้น เป็นผลจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล แบบเห็นหน้าเห็นตากันทั้งสิ้น

แคทซ์ และ ลาซาร์สเฟล (Katz and Lazarsfeld, 1955 : 27) ก็เห็นพ้องต้องกันว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล มีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ มากที่สุด ฉะนั้น สื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นจูงใจ ส่วนสื่อมวลชนจะมีความสำคัญกว่าในชั้นของการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติ ในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

สำหรับปัจจัยที่ทำให้เกิดการติดต่อสื่อสาร โดยผ่านสื่อบุคคลมีประสิทธิภาพ ในการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคล มากกว่าการติดต่อสื่อสารโดยผ่านสื่อมวลชน ตามแนวความคิดของลาซาร์สเฟล และคณะ (Lazarsfeld and Menzel, 1968 : 97) มี 5 ประการ คือ

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล สามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟัง เป็นไปได้ยากกว่าการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติ และความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย
2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้า เปิดโอกาสให้ผู้ฟังส่งสาร สามารถปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้สนทนากันได้ ในเวลาอันรวดเร็ว ถ้าหากเนื้อหาที่สนทนานั้น ได้รับการต่อต้านจากจากคู่สนทนา

3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น จะมีลักษณะง่าย ๆ เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงใจให้คล้อยตาม
4. ผู้รับสารส่วนใหญ่ มักจะเชื่อถือในข้อตัดสินใจ และความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จัก และนับถือมากกว่าบุคคลที่เขาไม่รู้จักมาก่อนแล้วมาติดต่อสื่อสารด้วย

นอกจากนี้ทฤษฎีการสื่อสารแบบหลายขั้นตอน (Multi Step Flow of Communication) ยังได้กล่าวไว้ว่า ข่าวสารส่วนใหญ่ที่เผยแพร่จากสื่อมวลชน ไปยังประชาชนเป้าหมายนั้น มักจะผ่านผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leader) หรือผู้ที่เข้าถึงสื่อมากกว่าเสียก่อน แล้วบุคคลเหล่านี้จะนำเอาข่าวสารข้อมูลที่ได้รับ ไปเผยแพร่แก่ประชาชนเป้าหมายคนอื่นต่อไป ซึ่งในการถ่ายทอดข่าวสารแต่ละครั้ง ผู้ถ่ายทอดมักจะสอดแทรกทัศนคติ หรือความคิดเห็นของตนลงไป ทำให้ผู้รับสารคนท้ายๆ ได้รับข่าวสารที่มีทัศนคติของคู่สนทนาแทรกมาด้วย ซึ่งมีผลไม่น้อยที่จะทำให้ผู้รับสารคล้อยตาม (Katz, 1955 : 377-452)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อ

ในการแสวงหาข่าวสาร หรือเปิดรับสื่อของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เพราะสื่อเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ใช้ประกอบการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ความต้องสื่อจะเพิ่มมากขึ้น เมื่อบุคคลนั้นต้องการข้อมูลในการตัดสินใจ หรือมีความไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และบุคคลจะไม่รับข่าวสารอย่างที่ผ่านเข้ามาสู่ตนทั้งหมด แต่จะเป็นผู้เลือกใช้สื่อประเภทต่างๆเอง จะเลือกรับรู้เพียงบางส่วน ที่คิดว่ามีประโยชน์ โดยขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ ในการตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ของตน โดยมีกระบวนการเลือกสรร (Selective Process) ในการรับรู้ข่าวสารของผู้รับสารเองเป็นตัวกำหนด ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ตามความต้องการทัศนคติ ตามความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ฯลฯ ที่ไม่เหมือนกัน

การศึกษาการเปิดรับสื่อ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางด้านต่างๆ ประกอบด้วย การเปิดรับสื่อ 2 ลักษณะ คือ

1. การเปิดรับสื่อจากสื่อมวลชน

โดยที่ผู้รับสารมีความคาดหวังจากสื่อมวลชนว่า การบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชน จะช่วยตอบสนองความต้องการของเขาได้ ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือเปลี่ยนลักษณะนิสัย และพฤติกรรมบางอย่างได้ โดยที่การเลือกบริโภคสื่อมวลชนนั้นจะขึ้นอยู่กับความต้องการ

หรือแรงจูงใจของผู้รับสารเอง เพราะบุคคลแต่ละคน ย่อมมีวัตถุประสงค์และความตั้งใจในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน แคลปเปอร์ (Klapper : 1960) ได้แบ่งขั้นตอนการเปิดรับสื่อไว้ ดังนี้

1.1 การเลือกรับหรือการเลือกใช้ (Selective Exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารต่างๆ ตามความสนใจและความต้องการของตนเอง ซึ่งโดยทั่วไปในการเปิดรับสื่อของผู้รับสื่อ มักจะเลือกรับสิ่งที่สนับสนุนความคิดเดิมของตนเสมอ นอกจากนั้นการเลือกรับสื่อ ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (เช่น ระดับการศึกษา วัย อาชีพ รายได้ ฯลฯ) รวมทั้งศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมด้วย

1.2 การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) นอกจากบุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจต่อสื่อที่ได้รับ ซึ่งสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับทัศนคติและความเชื่อเดิมของบุคคลนั้นๆ ในขณะเดียวกันก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับสื่อที่ขัดต่อทัศนคติหรือความคิดเดิม ทั้งนี้เพราะการได้รับสื่อที่ไม่สอดคล้องกับความรู้สึก จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ อันก่อให้เกิดภาวะทั้งจิตใจที่ไม่สมดุล (Cognitive Dissonance) และสับสนได้

1.3 การเลือกรับรู้ และตีความหมาย (Selective Perception and selective Interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับสื่อ จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสื่ออาจมีการเลือกรับรู้ และเลือกตีความที่ได้รับด้วย ตามประสบการณ์ของแต่ละคน เพราะความหมายของสื่อที่ส่งไปถึง มิได้อยู่ที่ตัวอักษร รูปภาพ หรือคำพูดเท่านั้น แต่อยู่ที่ผู้รับสื่อ จะมีการตีความสื่อที่ได้รับมา ตามความเข้าใจของตนเอง หรือตามทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ สภาวะอารมณ์ และแรงจูงใจของตนในขณะนั้น

1.4 การเลือกจดจำ (Selective Retention) หลังจากที่บุคคลเลือกให้ความสนใจ เลือกรับรู้ และตีความสื่อไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อของตนแล้ว บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสื่อ ในส่วนที่ต้องการจำ เข้าไว้เป็นประสบการณ์ ในขณะเดียวกันก็มักจะลืมสื่อที่ไม่ตรงกับความสนใจของตนเอง ซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยเสริมให้ทัศนคติ หรือความเชื่อเดิมของผู้รับสื่อมั่นคงยิ่งขึ้น

ในการศึกษาเรื่องพฤติกรรมกาเปิดรับสื่อ นั้น มีปัจจัยหลายอย่างที่น่าสนใจ สำหรับเหตุผลในการที่มนุษย์ เลือกสนใจหรือตั้งใจรับข่าวสารจากสื่อ นั้นอย่างไร โดยมีนักวิชาการหลายท่าน ที่มีความเห็นสอดคล้อง ดังนี้

ไฟรด์สัน (Friedson) ไรลีย์ (Riley) และ ฟลาวเวอร์แมน (Flowerman : 1951) มีความเห็นแนวเดียวกันว่า แรงจูงใจที่ต้องการ เป็นที่ยอมรับของสมาชิก ภายในสังคม จะเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดความสนใจเปิดรับสื่อจากสื่อต่างๆ ก็เพื่อตอบสนองความต้องการของตน ซึ่งปรากฏการณ์นี้ เมอร์ตัน (Merton) ไรท์ (Wright) และ วาเปเลส (Waples) เรียกว่า “พฤติกรรมในการแสวงหาข่าวสาร” นักวิชาการเหล่านี้ มีความเห็นตรงกันว่า ผู้รับสื่อ จะเลือกรับสื่อจากสื่อใดนั้น ย่อมเป็นไปตามบทบาทและสถานภาพทางสังคมของผู้รับสื่อ และเหตุผลในการรับสื่อ ก็ไปเป็นหัวข้อในการสนทนา ซึ่งจะทำให้ผู้รับสื่อ รู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

แอตคิน (Atkin : 1973) กล่าวว่า บุคคลเลือกรับสื่อใดจากสื่อมวลชนนั้น ขึ้นอยู่กับการคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลรางวัลตอบแทน (Reward Value) กับการลงทุนลงแรง (Expenditures) และพันธะผูกพัน (Liabilities) ที่จะตามมา ถ้าผลตอบแทนหรือประโยชน์ที่จะได้รับสูงกว่าการลงทุน หรือการต้องใช้ความพยายาม ที่จะรับรู้หรือทำความเข้าใจแล้ว บุคคลย่อมแสวงหาสื่อ นั้น (Information Seeking) แต่ถ้าผลประโยชน์น้อยกว่าบุคคล ก็อาจจะเฉยเมยต่อข่าว นั้น (Information Ignoring) หรือในกรณีที่บุคคลเห็นว่าสื่อ นั้น จะก่อให้เกิดภาวะผูกพัน ก็จะมีหลีกเลี่ยงสื่อ นั้น (Information Avoidance) และในบางครั้งก็ต้องยอมรับสื่อ ทั้งๆ ที่ไม่เต็มใจ (Information Yielding) เพื่อหลีกเลี่ยงในการลงทุนลงแรง ในการรับสื่อ นั้นๆ

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นตัวกำหนด ให้เกิดความแตกต่าง ในการเลือกสรรรับข่าวสารของมนุษย์ ซึ่งงานการศึกษาของ เดอเฟลอร์ (Defleur, M.L. : 1966) ได้เสนอทฤษฎีที่เกี่ยวกับตัวแปรแทรก (Interventing Variables) ที่มีอิทธิพลในกระบวนการสื่อสารมวลชน ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยเน้นให้เห็นว่าข่าวสารมิได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับ และเกิดผลโดยตรงทันที แต่มีปัจจัยบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้รับสารแต่ละคน เช่น จิตวิทยา และสังคม ตลอดจนอิทธิพลของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลนั้นสังกัดอยู่ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการรับข่าวสารนั้นๆ ทำให้เกิดผลไม่เหมือนกัน หรือไม่เป็นไปตามเจตคติของผู้รับสาร

2. การเปิดรับสื่อจากสื่อบุคคล

สื่อบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลผู้ให้นำข่าวสารจากบุคคลหนึ่ง ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการติดต่อระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) ที่จะมีปฏิริยาโต้ตอบระหว่างกัน โรเจอร์ส และ ชูเมกเกอร์ (Rogers and Shoemaker) กล่าวว่า ในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใดๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอออกไป หรือจะทำการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพที่สุด เพื่อให้มีการยอมรับสารนั้น ควรที่จะใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคล เป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนี้จะมีประโยชน์มาก ในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผล ให้ผู้รับเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับทัศนคติ และพฤติกรรมในการรับสาร นอกจากนี้ยังเป็นวิธีช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจกระจ่างชัด และตัดสินใจ

รับสารได้อย่างมั่นใจขึ้น ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคล แบ่งเป็น 2 ประเภท (เสถียร เขยประทับ, 2525) คือ

2.1 การติดต่อโดยตรง (Direct Contact) เป็นการเผยแพร่ข่าวสาร เพื่อสร้างความเข้าใจ หรือชักจูงโน้มน้าวใจกับประชาชนโดยตรง แต่มีข้อจำกัด คือ ต้องใช้บุคคลเป็นจำนวนมาก สิ้นเปลืองเวลา ค่าใช้จ่าย และแรงงาน ในการเผยแพร่ข่าวสาร

2.2 การติดต่อโดยกลุ่ม (Group Contact of Community Public) กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อบุคคลส่วนรวม โดยที่กลุ่มต่างๆ จะช่วยให้การสื่อสารของบุคคล บรรลุเป้าหมายได้ เช่น การประชุม สัมมนา ก็คือ การจัดกลุ่มคน ที่มีความสนใจร่วมกัน ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ให้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิริยาโต้ตอบกัน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจ ยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารได้ ดังที่ บลูมเมอร์ (Blumer : 1969)กล่าวว่า “สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มที่ต่างชนิดกัน ส่วนใหญ่ชีวิตที่อยู่ร่วมกันทั้งหมด จะประกอบกันเป็นแบบแผนปฏิบัติ และมีพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่ม เมื่อกลุ่มมีความสนใจมุ่งไปทิศทางใด บุคคลส่วนใหญ่ในกลุ่ม ก็จะมี ความสนใจในทางนั้นด้วย”

เดอเฟลอร์ (Defieur : 1966) ได้กล่าวถึงทฤษฎีกลุ่มสังคม (Social Categories Theory) ว่า ประชาชนที่มีลักษณะทางสังคมคล้ายกัน จะแสดงพฤติกรรมการสื่อสารมวลชนคล้ายคลึงกัน เช่น การเปิดรับสื่อมวลชน ความชอบต่อสื่อประเภทต่างๆ เป็นต้น ส่วนในทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (The Social Relations Theory) เดอเฟลอร์ แสดงให้เห็นว่า ข่าวสารจากสื่อมวลชน จะมีตัวแปรแทรกอีกประเภทหนึ่ง ที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างผู้รับสารกับบุคคลอื่นในสังคม โดยข่าวสารต่างๆ ที่ได้รับจากสื่อมวลชน มักจะถูกรับรู้หรือตีความ โดยมีอิทธิพลของกลุ่มหรือบุคคลในกลุ่ม เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ อิทธิพลที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารนลักษณะนี้ เรียกว่า “อิทธิพลของบุคคล” (Personal Influence) โดยจะมีทฤษฎีการสื่อสารมวลชนสองทอด (Two Step Flow Of Communication) ที่มีความคิดเห็นต่างๆ จะไหลผ่านสื่อมวลชนไปยังผู้นำ ความคิดเห็น (Opinion Leader) ก่อน แล้วจึงมีการถ่ายทอดข่าวสาร ไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่เป็นกลุ่มต่างๆ ในสังคมนี้ จะก่อให้เกิดเป็นเครือข่าย (Interpersonal Network) ขึ้นในการสื่อสารมวลชน ซึ่งมีหน้าที่ คือ

1. เป็นช่องทางการถ่ายทอดข่าวสารเข้าในสังคม
2. เป็นแหล่งของอิทธิพลกลุ่ม หรืออิทธิพลบุคคล ที่มีผลต่อความคิด และการกระทำของสมาชิกในสังคม

ในการศึกษาบทบาทและอิทธิพล เกี่ยวกับผู้นำความคิดเห็นนั้น จะพบว่ามีผลต่อการชักจูงใจ ให้กลุ่มคนในสังคมยอมรับนวัตกรรม หรือสิ่งใหม่ๆ ต่างๆ ในสังคมที่เกิดขึ้นได้ เช่น โครงการอนุรักษ์พลังงานของอาคารและโรงงานควบคุม โครงการนี้กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนั้นนั้น ดังนั้นการนำเอาสื่อมวลชนเข้ามาใช้ควบคู่กับสื่อระหว่างบุคคล จะสามารถลดอุปสรรคของการสื่อสาร ที่เกิดจากการเลือกรับข่าวสารได้ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของสารที่จะเปลี่ยนแปลง และสนับสนุนทัศนคติหรือความคิด และความเข้าใจที่มีอยู่เดิมแล้ว ให้เกิดประโยชน์อื่นๆ ด้วย เช่น เพื่อให้มีความรู้ ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจแก้ปัญหา รวมทั้งเพื่อสนองความสนใจส่วนบุคคล และเพื่อความบันเทิง นอกจากนี้การที่บุคคลใดจะหลีกเลี่ยงการเปิดรับสื่อ นั้น ก็ขึ้นอยู่กับการประเมินเปรียบเทียบถึงความพยายามที่จะใช้ และผลตอบแทน ในการที่จะรับข่าวสารใดๆ ด้วย

หากเมื่อมองถึงกระบวนการสื่อสาร ในพฤติกรรมกาเปิดรับสื่อ เรื่องการอนุรักษ์พลังงานในปัจจุบันนี้ โดยอ้างถึงแนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าการที่มีโครงการอาคารควบคุมและโรงงานควบคุม ย่อมต้องการให้สื่อต่างๆ ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้เกิดประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชน สื่อบุคคลจากหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ ที่กำลังดำเนินการก่อสร้างโครงการอยู่ในขณะนั้นนั้น เพราะสิ่งที่เกิดขึ้น ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อผู้ประกอบการธุรกิจทุกอาชีพทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในเชิงปฏิบัติทั่วไป ในขณะเดียวกันผู้รับสารที่เป็นเจ้าของอาคารและโรงงานควบคุม รวมทั้งเจ้าของอาคารและโรงงานควบคุม เมื่อมีพฤติกรรมที่จะเปิดรับสื่อในด้านนี้ ก็จะมีความรู้และส่งผลไปสู่การเกิดทัศนคติที่ดี และการมีส่วนร่วมในโครงการอาคารควบคุมและโรงงานควบคุม ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่น่าไปสู่การแก้ไขปัญหาวิกฤต การขาดแคลนพลังงานในประเทศ และเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศได้

ทฤษฎีด้านประชากรศาสตร์

ทฤษฎีด้านประชากรศาสตร์ มีเสนอไว้หลายแนวด้วยกัน แต่ในงานวิจัยนี้ เลือกพิจารณาตามแนวทางที่มีผู้รวบรวมงานค้นคว้าและวิจัยต่างประเทศ เกี่ยวกับลักษณะทางประชากร โดย ยุบล เบญจรงค์กิจ (2534 : 64-72) ซึ่งเสนอว่า คนที่มีคุณสมบัติทางประชากรที่แตกต่างกัน จะมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการสื่อสารแตกต่างกัน ตัวแปรทางประชากรศาสตร์ (Demographic variables) อันได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Status) มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้

1. อายุและการเปิดรับสื่อ

อายุและการศึกษา มีความสัมพันธ์ค่อนข้างสูงกับการรับสารทางสื่อมวลชน จากการศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชนของเด็กอเมริกัน พบว่าเด็กวัยตั้งแต่สองขวบจนถึงแปดขวบ ดู

โทรทัศน์เพิ่มขึ้น เมื่อวัยเพิ่มขึ้น และเปิดรับสื่อทุกชนิด เมื่อวันเพิ่มขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วเด็กจะใช้สื่อเพื่อความบันเทิง เช่น รายการบันเทิง การ์ตูน และเพลงสมัยใหม่ เด็กจะเริ่มฟังวิทยุและโทรทัศน์มากกว่าสื่ออื่น ๆ ทั้งหมด และเริ่มอ่านหนังสือเอง เมื่อมีอายุมากขึ้น ส่วนเด็กวัยรุ่นนิยมฟังเพลงสมัยนิยมมากกว่าดูโทรทัศน์

สำหรับวัยผู้ใหญ่ นั้น การเปิดรับสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์มีมากพอกัน แต่เมื่อถึงช่วงอายุ 40 ปีขึ้นไป ปริมาณการอ่านหนังสือพิมพ์จะลดลงเล็กน้อย อาจเนื่องมาจากสายตาเสื่อมลง และเมื่อถึงวัยเกษียณอายุทำงาน 55-60 ปี ปริมาณการดูโทรทัศน์ก็กลับเพิ่มขึ้นอีกครั้ง ซึ่งคงเนื่องมาจากมีเวลาว่างมากขึ้น ส่วนใหญ่แล้ว การใช้สื่อมวลชนของผู้สูงอายุ เพื่อคลายความเหงา

สำหรับปริมาณการอ่านหนังสือพิมพ์นั้น มีลักษณะเพิ่มขึ้นหรือลดลงในทำนองเดียวกัน ผู้ใหญ่ที่มีวัย 50 ปี อ่านหนังสือพิมพ์ถึง 77% แต่เมื่อถึงอายุ 65 ปี ปริมาณก็ลดลงอย่างมาก ในหมู่วัยรุ่นและหนุ่มสาว เวลาที่ให้กับการอ่านหนังสือพิมพ์ มีไม่สูงเท่ากับเวลาที่ให้กับการชมโทรทัศน์ ในยุคที่ความนิยมชมวีดิทัศน์ค่อนข้างเฟื่องฟูนี้ ตัวเลขการชมภาพยนตร์ของผู้รับสารลดลงมาก อย่างไรก็ตาม นิติสารและภาพยนตร์ ก็ยังเป็นสื่อที่วัยรุ่นสาวสนใจ และเปิดรับมากกว่าวัยอื่น เนื่องจากเป็นสื่อที่ช่วยให้ผู้รับสารในวัยรุ่น สร้างความคิดและแสวงหาแบบแผนการดำเนินชีวิต ได้มากกว่าสื่อประเภทอื่น

2. การศึกษาและการเปิดรับสื่อมวลชน

การศึกษามีความสัมพันธ์ค่อนข้างสูงกับการเปิดรับสาร กล่าวคือ การเลือกเปิดรับสื่อมวลชนและระดับของการศึกษา จะมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเปิดรับข่าว และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชน และยังมีความสัมพันธ์เชิงลบกับการเปิดรับเนื้อหาด้านบันเทิงจากสื่อ ผู้รับสารที่มีการศึกษาสูง จะเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย ส่วนผู้ที่มีการศึกษาน้อยจะฟังวิทยุมากกว่า นอกจากนี้ยังพบว่า ในหมู่ผู้สูงอายุ ที่มีการศึกษาสูง การชมภาพยนตร์จะมีน้อยมาก กล่าวโดยสรุป คือ เมื่อคนที่มีการศึกษาในระดับสูง ต้องการจะจัดสรรเวลาในการเปิดรับสื่อให้เหมาะสม โดยลดเวลาที่ให้กับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ลงมากกว่าที่จะลดเวลาที่ให้กับสื่อสิ่งพิมพ์

นอกจากความแตกต่างด้านปริมาณการเปิดรับสื่อแล้ว ยังพบความแตกต่างเกี่ยวกับเนื้อหาที่ผู้รับสารนิยมรับจากสื่อด้วย คนที่มีการศึกษาสูงและอายุมาก นิยมเปิดรับข่าว และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชนมากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาน้อยและอายุน้อย ผลของการศึกษาวิจัยทั้งหลาย ทำให้มองเห็นค่อนข้างชัดเจนว่า ยิ่งคนที่มีการศึกษาสูงเท่าไร ความสนใจในข่าวสาร บทบรรณาธิการและคอลัมน์ที่มีเนื้อหาหนัก ก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น สถานีโทรทัศน์สาธารณะ (Public Television) ซึ่งเสนอ

รายการที่เน้นเนื้อหาเพื่อสาธารณชน รายการเพื่อการศึกษา จึงมีผู้รับสารเป็นกลุ่มผู้มีการศึกษาสูงมากกว่าผู้มีการศึกษาน้อย

3. เพศและการเปิดรับสื่อ

ผู้ชายและผู้หญิง มีการเปิดรับสื่อมวลชนแตกต่างกัน ผู้หญิงใช้เวลาในการดูโทรทัศน์และฟังวิทยุมากกว่าผู้ชาย โดยรายการที่ผู้หญิงนิยม คือ รายการละคร ในขณะที่ผู้ชายนิยมนอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่า หากดูโทรทัศน์ผู้ชายนิยมดูรายการข่าวและกีฬา อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้รับสารทั้งผู้ชายและผู้หญิง ในขณะที่ชมโทรทัศน์แล้ว พบว่า การดูโทรทัศน์ของผู้ชายนั้น มักจะเกิดขึ้นในขณะที่พักผ่อน แต่สำหรับผู้หญิงแล้ว มักจะดูโทรทัศน์ไปพร้อมๆ กับทำงานอื่นๆ ที่ต้องใช้สมาธิและพลังงานมากพอสมควร

4. รายได้กับการเปิดรับสื่อ

รายได้เป็นตัวแปรสำคัญ ที่กำหนดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Status) ของบุคคล รายได้นั้นเป็นตัวแปรที่มีบทบาทใกล้เคียงกันกับตัวแปรด้านการศึกษา เนื่องจากเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันสูงมาก โดยเฉพาะแล้วคนที่มีการศึกษาสูง มักจะมีรายได้สูงตามไปด้วย ส่วนคนที่มีการศึกษาน้อยนั้น มักมีรายได้น้อยถึงปานกลาง ดังนั้น ตัวแปรทั้งสองตัวนี้จึงถูกมองรวมกัน ไม่ว่าเป็นฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้ที่มีรายได้สูง มักเป็นผู้นิยม เปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์ และนิยมเนื้อหาที่ค่อนข้างหนัก ไม่ค่อยสนใจเนื้อหาตื้นตื้นบันเทิง คนที่มีฐานะดีและมีการศึกษาสูง เป็นกลุ่มคนที่ได้รับข่าวสาร ที่มีเนื้อหาสาระจากสื่อมวลชนมากที่สุด

ผู้มีรายได้สูงนั้นมักมีการศึกษาสูง มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี จึงมักถูกผลักดันให้มีความจำเป็นต้องต้องเรียนรู้ หาข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ การเปิดรับข่าวสารจึงจำเป็นสำหรับผู้รับสารกลุ่มนี้มากกว่า รายการโทรทัศน์ ซึ่งส่วนใหญ่เน้นเนื้อหาตื้นตื้นบันเทิง นอกจากนี้ตำแหน่งหน้าที่การงาน มักทำให้กลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้ ต้องมีกิจกรรมและงานสังคมมากมาย การชมโทรทัศน์จึงเป็นไปได้น้อย ในขณะที่การอ่านหนังสือพิมพ์ ทำได้ง่ายกว่ามาก อาจอ่านในขณะที่นั่งรถไปทำงาน หรืออ่านที่ทำงาน ในขณะที่พักก็ได้ และความบันเทิงของคนกลุ่มนี้ อาจแสวงหาได้ง่ายจากสถานบันเทิง โดยไม่ต้องพึ่งพาโทรทัศน์ โทรทัศน์จัดว่าเป็นสื่อ ที่ใช้ความพยายามน้อย (Low Effort) และทักษะต่ำ (Low Skills) ดังนั้นกลุ่มผู้รับสารที่มีการศึกษาน้อยและรายได้ต่ำ ซึ่งมีทักษะในการอ่านน้อย และขาดเงินในการที่จะไปหาความบันเทิงอื่นๆ จึงมักอาศัยเครื่องรับโทรทัศน์เป็นเครื่องช่วยให้ชีวิตประจำวันรื่นรมย์และน่าสนใจมากขึ้น

แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้

ความรู้ (Knowledge) เป็นความสามารถในการใช้วิธีเท็จจริง (Facts) หรือ ความคิด (Idea) ความหยั่งรู้หยั่งเห็น (Insight) หรือสามารถเชื่อมโยงความคิดเข้ากับเหตุการณ์

เบนจามิน บี บลูม (Benjamin B. Bloom : 1971) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า เป็นสิ่ง ที่เกี่ยวกับ การระลึกถึงเฉพาะเรื่อง หรือเรื่องทั่วไป ระลึกถึงวิธีการและกระบวนการ หรือ สถานการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นความจำ โดยมีระดับความรู้อยู่ 6 ประการ คือ

1. ระดับที่ระลึกได้ (Recall) หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะที่จำเรื่องเฉพาะวิธีปฏิบัติ กระบวนการ และแบบแผน ได้รับความสำเร็จในระดับนี้ คือ ความสามารถ ในการ ดึงข้อมูลจากความจำได้
2. ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) หมายถึง บุคคลสามารถทำบางสิ่ง บางอย่าง ได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ สามารถเขียนข้อความเหล่านั้น ได้ด้วย ถ้อยคำของตนเอง สามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยภาพ ให้ความหมายแปลความ และ เปรียบเทียบความคิดอื่น ๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้
3. ระดับการนำไปใช้ (Application) สามารถนำข้อเท็จจริง และความเห็นที่เป็น นามธรรม (Abstract) ปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม
4. ระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) สามารถใช้ความคิด ในรูปของการนำความคิดมา แยกเป็นส่วน เป็นประเภท หรือการนำข้อมูลมาประกอบกัน เพื่อการปฏิบัติของตนเอง
5. ระดับของการสังเคราะห์ (Synthesis) คือ การนำเอาข้อมูล แนวความคิด มาประกอบ กัน แล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์ (Creative) ซึ่งเป็นสิ่งใหม่แตกต่างไปจากเดิม
6. ระดับการประเมินผล (Evaluation) คือ ความสามารถในการใช้ข้อมูล เพื่อตั้งเกณฑ์ (Criteria) การรวบรวมผล และวัดข้อมูลมาตรฐาน เพื่อให้ตั้งข้อตัดสินถึงระดับของ ประสิทธิภาพ ของกิจกรรมแต่ละอย่าง

อย่างไรก็ตามการเกิดความรู้ ไม่ว่าจะระดับใดก็ตาม ย่อมมีความสัมพันธ์กับความรู้สึคนึกคิด ซึ่งเชื่อมโยงกับสภาพจิตใจในบุคคลต่างกัน อันเป็นปัจจัยมาจากประสบการณ์ ที่สั่งสมมา และสภาพแวดล้อม ที่มีอิทธิพลทำให้บุคคลมีความคิด และแสดงออกตามความคิด ความรู้สึกของตนความรู้ จึงเป็นกระบวนการภายใน ที่อาจส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลได้ และยังมีผลกระทบต่อผู้รับสารนเชิงทฤษฎีการสื่อสาร โดยมีสาเหตุ 5 ประการ คือ

1. การตอบข้อสงสัย (Ambiguity Resoiution) การสื่อสารมักจะสร้างความสับสนให้สมาชิกในสังคม ผู้รับสารจึงมักแสวงหาสารสนเทศ โดยการอาศัยสื่อทั้งหลาย เพื่อตอบสนองข้อสงสัย และความสับสนของตน
2. การสร้างทัศนคติ (Attitude Formation) ผลกระทบเชิงความรู้ต่อการปลูกฝังทัศนคตินั้น ส่วนมากนิยมใช้กับสารสนเทศที่เป็นนวัตกรรม เพื่อสร้างทัศนคติให้คนยอมรับการแพร่รนวัตกรรมนั้น ๆ ในฐานะความรู้
3. การกำหนดวาระ (Agenda Setting) เป็นผลกระทบเชิงความรู้ ที่สื่อกระจายออกไป เพื่อให้ประชาชนตระหนัก และผูกพันกับประเด็นวาระที่สื่อกำหนดขึ้น หากตรงกับภูมิหลังของปัจเจกชน และค่านิยมของสังคมแล้ว ผู้รับสารก็จะเลือกสารสนเทศนั้น
4. การพอกพูนระบบความเชื่อ (Expansion of Belief System) การสื่อสารสังคมมักจะกระจายความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ ไปสู่ประชาชน จึงทำให้ผู้รับสารรับทราบระบบความเชื่อที่หลากหลายและลึกซึ้ง ไว้ในความเชื่อของตนมากขึ้นไปเรื่อย ๆ
5. การรู้แจ้งต่อค่านิยม (Value Clarification) ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยม และอุดมการณ์ เป็นภาวะของสังคม สื่อมวลชนที่นำเสนอข้อเท็จจริงในประเด็นเหล่านี้ ย่อมทำให้ประชาชนผู้รับสารเข้าใจถึงค่านิยมเหล่านั้นชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังนั้นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นความรู้ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะเจ้าของอาคารควบคุมและโรงงานควบคุม อาจจำเป็นที่จะต้องระดมทั้งสื่อมวลชน และสื่อบุคคลเข้ามาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ ในการนำเรื่องโครงการอาคารควบคุมและโรงงานควบคุม และการอนุรักษ์พลังงานที่กำลังดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐนั้น ให้เข้าถึงและครอบคลุม ในธุรกิจทุกประเภท เพราะนักธุรกิจเหล่านั้น ต่างก็มุ่งมั่นในธุรกิจของตน จนอาจจะไม่มีเวลาติดตามข้อมูลข่าวสาร หรือความรู้ในเรื่องนวัตกรรมใหม่เหล่านี้เลย หรือหากเป็นธุรกิจที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับ

มาตรการที่รัฐบาลได้ควบคุมไว้แล้ว หากแต่พ่อค้าแม่ขาย ที่เป็นเจ้าของอาคารหรือโรงงานขนาดเล็ก หรือขนาดกลาง ที่ไม่ได้ติดตามข่าวสาร ไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ ก็อาจจะเกิดทัศนคติที่ไม่ดี และไม่เห็นด้วยที่จะมีพฤติกรรม หรือการปฏิบัติไปในทางที่หน่วยงานของรัฐ ได้วางแนวนโยบายไว้ให้ ที่ควรส่งผลให้การมีส่วนร่วม ในการพัฒนาประเทศ ในการอนุรักษ์และพัฒนาพลังงานของชาติให้ก้าวหน้าขึ้นได้

ได้มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับ ความรู้ พอลสังเขป ดังนี้

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom, 1971) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการระลึกถึง ในเฉพาะเรื่องหรือเรื่องทั่วไป ระลึกถึงวิธีกระบวนการ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นความจำ

ชวาล แพร์รัตนกุล (2526 : 201) กล่าวว่า ความรู้ คือ การแสดงออกของสมรรถภาพ ความจำ โดยใช้วิธีระลึกออกมา

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523: 130) กล่าวว่า ความรู้ เป็นพฤติกรรมเบื้องต้น ที่ผู้เรียนสามารถ จำได้หรือระลึกได้ โดยการมองเห็น การได้ยิน ความรู้ ในที่นี้ คือ ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ คำจำกัดความ เป็นต้น

ในการดำเนินการให้ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม แก่กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ตาม การมีความรู้ที่ถูกต้องแม่นยำ เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง นอกจากความถูกต้องในเนื้อหาสาระ จำเป็นต้องมีการดำเนินการอย่างมีขั้นตอน และครอบคลุมประเด็นต่างๆ อย่างครบถ้วน ทั้งนี้ เพื่อผู้รับ จะได้รับอย่างถูกต้องชัดเจน และมีความเข้าใจต่อเรื่องนั้นๆ อย่างแท้จริง (ไพลิน ศศิธนากรแก้ว : 2537)

แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ทัศนคติ หมายถึง ระดับความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางใจของบุคคล ที่มีต่อวัตถุ เป็นศักยภาพของพฤติกรรม หรือส่วนนำที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมทางบวกหรือทางลบต่อสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง ทัศนคติเป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า “Aptus” (Gardon W. Allport : 1976) แปลว่า โน้มเอียงเหมาะสม และนอร์แมน แอล มัน (Norman L. Mun) ให้ความหมายว่าเป็นความรู้สึกและความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งของ บุคคล สถานการณ์ และข้อเสนอใดๆ ในทางที่ยอมรับหรือปฏิเสธ ซึ่งมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองด้วยพฤติกรรมตามแนวคิดนั้นๆ นอกจากนั้นยังมีความหมาย และคำจำกัดความ ไว่ดังต่อไปนี้

แมคกายร์ (W.J. Mc. quire : 1968) ได้อธิบาย ขั้นตอนของขบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งประกอบด้วยขั้นต่างๆ 5 ขั้นด้วยกัน คือ

- 1 การใส่ใจ (Attention)
2. ความเข้าใจ (Comprehension)
3. การยอมรับ (Yielding)
4. การเก็บเอาไว้ (Retention)
5. การกระทำ (Action)

สิ่งที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้น เริ่มต้นด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งคือ แหล่ง (Source) ของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ อาจจะเป็นบุคคลเดี่ยว กลุ่มบุคคล หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือสิ่งทีก่อให้เกิดทัศนคติโดยตรง โดยทั่วไปแหล่งข่าวต่างๆ จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน ในด้านต่างๆ เช่น ความสามารถ ความเป็นที่ดึงดูดความสนใจ ความคุ้นเคย ความเป็นมิตร จากการศึกษาพบว่า แหล่งข่าวที่มีความสามารถ มีความคุ้นเคย สามารถดึงดูดความสนใจ และมีอำนาจ จะมีผล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ มากกว่าแหล่งข่าวที่ไม่มีคุณสมบัติเหล่านี้ นอกจากนี้ องค์ประกอบอื่นๆ เช่น เนื้อหาของข่าวสาร (ควรพิจารณาถึงภาษา ความยากง่าย คำที่ใช้ ฯลฯ) วิธีการส่งข่าวสาร เช่น การพูดในชุมชน การแสดงสาธิต การสัมภาษณ์ การอภิปราย ฯลฯ และผู้รับสาร เช่น ทักษะในการสื่อความหมาย ทัศนคติ ความรู้ระบบสังคม เป็นต้น เป็นองค์ประกอบในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ให้ผลที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ทั้งทางด้านสรีรวิทยา วัตถุสังคม และอื่นๆ เชื่อว่า “อายุ” มีผลต่อทัศนคติของบุคคล ผู้ใหญ่มักจะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก ซึ่งตรงข้ามกับวัยรุ่นที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลง สังคม การเปลี่ยนแปลงนี้ มีผลต่อการสร้างทัศนคติของบุคคลเหล่านั้นด้วย

ส่วนประกอบของทัศนคติ : แคทซ์ และ สท็อดแลนด์ (Katz and Stotland) ได้แยกส่วนประกอบของทัศนคติได้เป็น 3 ส่วนด้วยกัน คือ

1. ส่วนประกอบทางด้านความคิด หรือความรู้ความเข้าใจ เรียกว่า “Cognitive Component” ได้แก่ ความคิดซึ่งเป็นส่วนประกอบของมนุษย์ในการคิด ซึ่งความคิดนี้อาจจะอยู่ในรูปใดรูปหนึ่งแตกต่างกันออกไป

2. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก เรียกว่า “Affective Component” ซึ่งเป็นตัวเร้าความคิดอีกทอดหนึ่ง ถ้าหากบุคคลมีภาวะความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดี ก็จะแสดงออกขณะคิดถึงสิ่งนั้น ออกมาตามลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น ความรู้สึกในด้านบวก เรียกว่า “Positive Affective Component” ก็จะมีความรู้สึกในด้านบวกเป็นไปในทางที่ดี ในทางตรงกันข้าม บุคคลที่มีความรู้สึกในด้านลบ เรียกว่า “Negative Affective Component” ก็จะมีความรู้สึกในด้านลบเป็นไปในทางที่ไม่ดี
3. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรม เรียกว่า “Behavioral Component” ซึ่งมีแนวโน้มเน้นไปในทางกระทำ หรือพฤติกรรมนลักษณะที่ว่า เมื่อมีสิ่งเร้า ก็จะเกิดปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น เช่น เมื่อบุคคลมีความรู้สึกในด้านบวก พฤติกรรมที่แสดงออก ก็จะเป็นไปในทางที่ดี (อ้างใน ปาริฉัตร มั่นคง : 22)

ประเภทของทัศนคติ

บุคคลสามารถแสดงทัศนคติออกได้ 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1. ทัศนคติเชิงบวก เป็นทัศนคติที่ชักนำให้บุคคลแสดงออก มีความรู้สึกหรืออารมณ์จากสภาพจิตใจโต้ตอบในด้านดีต่อบุคคลอื่น หรือเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่ง รวมทั้งหน่วยงาน องค์กร สถาบัน และการดำเนินกิจการขององค์กรและอื่น ๆ
2. ทัศนคติเชิงลบ คือ ทัศนคติที่สร้างความรู้สึก เป็นไปในทางเสื่อมเสีย ไม่ได้ได้รับความเชื่อถือหรือไว้วางใจ อาจมีความเคลือบแคลงระแวงสงสัย รวมทั้งเกลียดชังต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เรื่องราวหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง หรือหน่วยงาน องค์กร สถาบัน และการดำเนินกิจการขององค์กรและอื่น ๆ
3. ทัศนคติที่บุคคล ไม่แสดงความคิดเห็น ในเรื่องราวและปัญหาใดปัญหาหนึ่ง หรือต่อบุคคล หน่วยงาน องค์กร และอื่น ๆ โดยสิ้นเชิง

ทัศนคติทั้ง 3 ประเภทนี้ บุคคลอาจจะมีเพียงประเภทเดียว หรือหลายประเภทรวมกันก็ได้ ขึ้นอยู่กับความมั่นคง ในเรื่องความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด หรือค่านิยมอื่น ๆ ที่มีต่อบุคคล สิ่งของ การกระทำ หรือสถานการณ์ เป็นต้น ยิ่งถ้าทัศนคติของบุคคลแต่ละคน ถูกกระตุ้นให้แสดงออกมาในรูปของความเห็นร่วมกันก็จะเปลี่ยนเป็น “สาธารณมติ” ไป

การวัดทัศนคติ : เธอสโตน (Thurstone : 1976) ได้สรุปลักษณะบางประการ ที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ ที่จะต้องทำความเข้าใจ ก่อนที่จะทำการวัดทัศนคติ ไว้ดังนี้

1. ทัศนคติ เป็นสิ่งที่มีความซับซ้อน ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยตัวเลขเพียงตัวเดียว อย่างไรก็ตาม เราสามารถหยั่งรู้ทัศนคติของมนุษย์ได้ ถึงแม้ว่าจะมีความซับซ้อน และมีลักษณะเชิงคุณภาพอยู่มากก็ตาม
2. ทัศนคติต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หมายถึง ผลรวมของความรู้สึก ความโน้มเอียง อคติ ความกลัวความคิดอื่น ๆ ต่อเรื่องนั้น ๆ
3. เราสามารถวัดทัศนคติได้ โดยใช้ความคิดเห็น (Opinion) เป็นเครื่องมือ แต่การใช้ความคิดเห็น เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงทัศนคตินั้น ทำให้มีความคลาดเคลื่อนในการวัด จึงขอเสนอแนะว่า การกระทำของคน อาจจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงทัศนคติที่ดีกว่าสิ่งที่เขาพูด แต่ก็เป็นไปได้ที่คนคนนั้น อาจบิดเบือนการกระทำของตนเอง ดังนั้น จึงยังใช้ความคิดเห็น หรือการกระทำบางรูปแบบเพื่อใช้บ่งชี้ถึงทัศนคติ
4. มีความคลาดเคลื่อนเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ในการวัดความคิดเห็นหรือการกระทำที่เราใช้เป็นเครื่องบ่งชี้ทัศนคติ แต่ความคลาดเคลื่อนระหว่าง “เครื่องบ่งชี้” และความจริงถือว่าเป็น “สากล” (Universal)
5. ทัศนคติของคนคนหนึ่ง ไม่จำเป็นจะทำนายการกระทำของคนคนนั้น ได้ถูกต้องเสมอไป
6. ทัศนคติสามารถเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่วัดได้ อาจเกิดจากการผิดพลาดในการวัด ดังนั้นจึงมีแนวความคิด ที่จะใช้ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (Standard Error of Measurement) เพื่อแยกความผิดพลาดของเครื่องมือที่ใช้วัดจากความเปลี่ยนแปลงของตัวทัศนคติเอง
7. ไม่สามารถใช้คำ “มาก” หรือ “น้อย” อธิบายทัศนคติได้อย่างสมบูรณ์ เพราะทัศนคติมีหลายมิติ อย่างไรก็ตามความคิดที่จะวัดทัศนคตินี้ เป็นความพยายามที่จะวัดทัศนคติในเชิงเส้นตรง (Linear Measurement) โรเซนเบอร์ก และ โฮฟแลนด์ (Resenberg and Hovland : 1960 , อ้างถึงใน อารยา ศุภุทธมงคล 2535 : 30) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม (Behavior) เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำ ที่สังเกต

เห็นได้ การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมนี้ เป็นไปได้ค่อนข้างยาก แต่หากผู้ส่งสารสามารถทำให้ผู้รับสาร เปลี่ยนแปลงความรู้หรือการรับรู้ได้ การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นพื้นฐาน ให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายหน้าได้ เมื่อรับสารที่โน้มน้าวใจ ต่อไปยังมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเรื่องความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม ที่น่าสนใจอีกอันหนึ่งคือ ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม (Theories of Attitude and Behavior Change) ซึ่งกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจดี ทัศนคติกี่จะเปลี่ยนแปลง และเมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงแล้ว ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งสามอย่างนี้ ให้เชื่อมโยงต่อกัน ฉะนั้นในการที่มีการยอมรับปฏิบัติในสิ่งใด ต้องพยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติเสียก่อน โดยให้ความรู้

นอกจากทฤษฎีความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม สามารถใช้วัดความสำเร็จในการพัฒนาของกลุ่มเป้าหมายแล้ว ยังถือว่าเป็นแนวความคิด ที่ใกล้เคียงกับทฤษฎีการเผยแพร่ข่าวสาร เนื่องจากมีส่วนเสริมกัน เพราะการเผยแพร่ข่าวสาร สามารถเป็นตัวแปรต้น ในขณะที่ความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม เป็นตัวแปรตาม กล่าวคือ การเผยแพร่ข่าวสาร เน้นกลไกของการยอมรับสาร (ข่าวสาร) ของผู้รับ ที่จะเกิดผลกระทบในรูปใด โดยที่ความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม จะสามารถวัดได้จากการเผยแพร่ข่าวสาร (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร 2523 : 119)

การแก้ไขปัญหาวิกฤตพลังงาน ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของภาครัฐ ในการดำเนินการก่อสร้างโครงการอาคารควบคุม ย่อมนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลหลายฝ่าย หลายองค์กร โดยเฉพาะเจ้าของอาคารและโรงงาน ที่มีความจำเป็นในการประกอบอาชีพต่างๆ ที่จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและมาตรการ ที่เข้ามาครอบคลุมถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาวิกฤตพลังงาน ธุรกิจต่างๆ ย่อมเกิดผลกระทบขึ้นแน่นอน หากผู้บริหารไม่เกิดทัศนคติที่ดี ไม่คิดที่จะเอาใจใส่ หรือมีความเข้าใจและยอมรับ ในการดำเนินการเหล่านี้ และเมื่อใดก็ตามที่การกระทำไม่เกิดขึ้น ย่อมนำมาซึ่งปัญหา อันจะเป็นอุปสรรคที่สำคัญ ในการมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ดี

แต่โรเจอร์ส (Rogers : 1971) ได้อธิบายว่า ทัศนคติกับพฤติกรรมของบุคคลนั้น ไม่ได้สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเสมอไป กล่าวคือ เมื่อการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้ และทัศนคติในทางบวก ต่อสิ่งที่เผยแพร่นั้นแล้ว แต่ในขั้นการยอมรับปฏิบัติ อาจมีผลในทางตรงกันข้ามก็ได้ ถึงแม้ว่าโดยส่วนใหญ่ เมื่อบุคคลมีทัศนคติเกิดขึ้นแล้ว และมีแนวโน้มว่าจะปฏิบัติตามทัศนคตินั้นๆ ก็ตาม แต่พฤติกรรมอาจจะไม่เกิดขึ้นเสมอไป ทั้งนี้เพราะบางกรณีอาจเกิด KAP - Gap (ช่องว่างของความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ) ขึ้นได้ กล่าวคือ โดยทั่วไปเมื่อบุคคลมีความรู้ ทัศนคติเช่นไร จะแสดงพฤติกรรมไปตามความรู้ และทัศนคติที่มีอยู่นั้น คือ K (Knowledge) A (Attitude) P (Practice) จะเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกันหรือสัมพันธ์กัน แต่จะไม่เกิดขึ้นในทุกกรณีไป ซึ่งในการเปิดช่องว่างของความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ โรเจอร์ส (Rogers : 1983) ได้เสนอวิธีแก้ไข 4 ประการ คือ

1. การให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ หรือโครงการให้มากขึ้น เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจอย่างแท้จริง ถึงวิธีปฏิบัติต่อสิ่งที่เผยแพร่อยู่นั้น
2. ให้คำแนะนำในการปฏิบัติ โดยการใช้สื่อบุคคล เช่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริม หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กร ที่รับผิดชอบในการเผยแพร่กิจกรรมนั้นๆ ให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด
3. โดยการให้รางวัลแก่ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรม หรือยอมรับการปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นการจูงใจแก่บุคคลอื่นๆ ที่ยังไม่ยอมรับ ซึ่งอาจรวมทั้งการใช้สื่อมวลชนเข้ามาช่วยทำหน้าที่ ในการเผยแพร่ข่าวสารนี้ออกไปยังกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการ
4. การใช้กลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจ โดยใช้สื่อบุคคลหรือผู้นำทางความคิด เข้าไปเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล ที่จะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายและเพื่อนฝูง เพื่อโน้มน้าวใจให้เกิดการยอมรับปฏิบัติอีกต่อหนึ่ง

แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก (Awareness)

ดาโกเบริท ดี รูนส์ (Dagobert D Runes, 1971 : 32) ได้กล่าวถึง “ความตระหนัก” อย่างสั้นๆ ว่า ความตระหนักเป็นการกระทำที่เกิดจากความสำนึก (Consciousness)

อีเซนต์ และ อาโนล์ (Ezent and Anold, 1972 : 11) ได้อธิบาย “ความตระหนัก” ในแง่ของจิตวิทยาว่า ความตระหนักเป็นความสัมพันธ์ของความสำนึก (Consciousness) และ เจตคติ (Attitudes) ความตระหนักเป็นภาวะของจิตใจ ซึ่งไม่อาจแยกความรู้สึก หรือความคิดเพียงอย่างเดียวโดยเด็ดขาด

เบนจามิน บี โวลแมน (Benjamin B Wolman, 1973 : 38) ได้กล่าวถึงความหมายของความตระหนักไว้ว่า เป็นภาวะการณ์ที่บุคคลเข้าใจ หรือสำนึกถึงบางสิ่งบางอย่างของเหตุการณ์ ประสบการณ์ หรือวัตถุสิ่งของได้ (Benjamin B. Walman, Dictionary of Behavioral Science. London : Litton Educational Publishing, 1975, P38)

เดวิด อาร์ แครทวอลล์ และคณะ (David R Cartwoll, 2523 : 99) ให้ความหมายว่า “ความตระหนัก” หมายถึง ความรู้สึกไวต่อการมีอยู่ ของปรากฏการณ์บางอย่าง และของสิ่งเร้า

บางอย่าง ซึ่งเราต้องการจะรับรู้ซึ่งพอจะสรุปความหมายของ ความตระหนัก ได้ว่า หมายถึง เป็นภาวะของจิตใจ ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก (Feeling) ความคิด (Idea) และความปรารถนา ที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง ด้วยการพูด เขียน หรือวิธีการอื่นๆ โดยระยะเวลา หรือประสบการณ์ หรือสภาพแวดล้อมในชุมชน หรือสิ่งเร้าภายนอก เป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีความตระหนัก หรือความตระหนักก็คือ ความสำนึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั่นเอง

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good) กล่าวว่า ความตระหนัก หมายถึง การกระทำที่แสดงว่าจำได้ การรับรู้ หรือการมีความรู้ หรือความสำนึก (Carter V. Good, Dictionary of Education, New York : Mc. Graw Hill Book Company, 1973, P.54)

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom) ได้กล่าวถึง ความตระหนัก ในความหมายที่ค่อนข้างกว้างว่า ความตระหนักเป็นขั้นต่ำสุดของภาคอารมณ์ ความตระหนักเกือบคล้ายกับอารมณ์และความรู้สึก (Affective Domain) ความตระหนักเกือบคล้ายกับความรู้ ตรงที่ความรู้ และความตระหนัก ต่างไม่เน้นที่ลักษณะสิ่งเร้า แต่ความตระหนักต่างกับความรู้ ตรงที่ความตระหนัก ไม่จำเป็นต้องเป็นปรากฏการณ์ หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความตระหนักจะเกิดขึ้นเมื่อ มีสิ่งเร้าให้เกิดความตระหนัก (Benjamin S. Bloom, Handbook on Formative and Summative of Student Learning, New York : Mc. Graw Hill Book Company, 1973, P271)

เบร์คเกลอร์ (S.W. Brackler) กล่าวไว้ว่า ความตระหนักเกิดจากทัศนคติ ที่มีต่อสิ่งเร้าอันได้แก่บุคคล สถานการณ์ กลุ่มสังคม และสิ่งต่างๆ ที่โน้มเอียงหรือพร้อมที่จะสนองตอบ ในทางบวกหรือลบ เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ (S.W. Bracker, Introduction To Sociology and Education, New York : The Dryden Press, 1986, P.250)

วิชัย วงษ์ใหญ่ กล่าวว่า ความตระหนักเป็นพฤติกรรมขั้นต่ำสุดทางด้านความรู้ (Cognitive Domain) แต่ความตระหนักนั้นไม่ได้เกี่ยวกับความจำ หรือความสามารถระลึกได้ ความตระหนักหมายถึง ความสามารถนึกคิด ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในสภาวะจิตใจ (วิเชียร วงษ์ใหญ่, พัฒนาหลักสูตรและการสอนมิติใหม่ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง, 2523, หน้า 133.)

สมหมาย วันสอน กล่าวถึง ความตระหนักว่า เกือบคล้ายกับความรู้ แต่แตกต่างกันที่ความตระหนัก ไม่เกี่ยวข้องกับการจำ หรือความสามารถที่จะระลึกได้ แต่ความตระหนักเป็นเรื่องของการรับรู้ ฉูกคิด หรือ มีความรู้สึกต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง (สมหมาย วันสอน, เจตคติและพฤติกรรม, เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาการสร้างและพัฒนาหลักสูตรประถมศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2522, หน้า 4)

ประภาพรรณ สุวรรณ (2526: 14) กล่าวว่า “ความตระหนัก” หมายถึง การที่บุคคล จดจักษ์ได้ หรือการเกิดขึ้นในความรู้สึกว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์หนึ่ง หรือ สถานที่หนึ่ง ซึ่งรู้สึกว่ามี หรือการได้จดจักษ์ถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นความรู้สึกที่เกิดในสภาวะของจิตใจ แต่ไม่ได้หมายความว่า บุคคลนั้นสามารถจำ หรือระลึกได้ถึงลักษณะบางอย่างของสิ่งนั้น

กรมวิชาการเกษตร กระทรวงศึกษาธิการ (2521 : 24) ได้ให้ความหมายของ “ความตระหนัก” ว่าหมายถึง ความรู้สึกตัวอยู่แล้ว คือ การรู้ว่าสิ่งนี้มีอยู่หรือเป็นอยู่ แต่ไม่รู้ว่าจะละเอียด ถ้อยแท้

จากความหมายของความตระหนัก ที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวมา จึงพอสรุปได้ว่า ความตระหนัก หมายถึง ความสำนึก ความรู้สึกนึกคิดของบุคคล ต่อสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยมีเหตุการณ์ สภาพแวดล้อมมนสังคม หรือสิ่งเร้าภายนอก เป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลเกิดความตระหนัก ซึ่งองค์ประกอบสำคัญ ที่ก่อให้เกิดความตระหนัก มี 3 ประการ คือ

1. พุทธิปัญญา หรือ ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Or Belief Component) ความรู้หรือความเข้าใจ จะเริ่มต้นจากระดับง่าย และมีการพัฒนาขึ้นตามลำดับ
2. อารมณ์ความรู้สึก (Affective Component) เป็นความรู้สึกด้านทัศนคติ ค่านิยม ความตระหนักชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี เป็นองค์ประกอบในการประเมินสิ่งเร้าต่าง ๆ
3. พฤติกรรม (Behavioral Component) เป็นการแสดงออกทั้งทางวาจา กิริยา ท่าทางที่มีต่อสิ่งเร้า หรือแนวโน้มที่บุคคลจะกระทำ ดังนั้น บุคคล สถานการณ์ กลุ่มสังคม การเรียนรู้ และประสบการณ์ จึงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนัก โดยมีความรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรม เป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความตระหนัก

การวัดความตระหนัก

ความตระหนัก (Awareness) เป็นพฤติกรรม ที่เกี่ยวกับความรู้สำนึก ว่ามีสิ่งนั้นอยู่ (Consciousness of Something) จำแนกและรับรู้ (Recognitive) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ละเอียดอ่อนเกี่ยวกับด้านความรู้สึก และอารมณ์ ดังนั้น การที่จะทำการวัด และประเมิน จึงต้องมีหลักการ และวิธีการ ตลอดจนเทคนิคเฉพาะ จึงจะวัดความรู้สึก และอารมณ์ดังกล่าว ออกมาให้เที่ยงตรง และเชื่อมั่นได้ เครื่องมือที่ใช้วัดความรู้สึก และอารมณ์นั้น มีหลายประเภท ซึ่งจะนำมากล่าวไว้ ดังนี้ คือ (อังคณา มั่งมีทรัพย์, 2534, น.39)

1. วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) อาจเป็นการสัมภาษณ์ ชนิดที่โครงสร้างแน่นอน (Structure Item) โดยสร้างคำถามและมีคำตอบให้เลือกเหมือนๆ กับแบบสอบถาม ชนิดเลือกตอบ และคำถามจะต้องตั้งไว้ก่อน เรียงลำดับก่อนหลังไว้อย่างดี หรืออาจเป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Item) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ ที่มีไว้แต่หัวข้อ
2. ใหญ่ๆ ให้ผู้ตอบมีเสรีภาพ ในการตอบมากๆ และคำถามก็เป็นไปตามโอกาสอำนวย ในขณะที่สนทนากัน
3. แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามอาจจะเป็นชนิดเปิดหรือปิด หรือแบบผสมระหว่างเปิดกับปิดก็ได้
4. แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เป็นเครื่องวัดชนิดที่ให้ตรวจสอบว่า เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือ มี ไม่มี สิ่งที่กำหนดตามรายการ อาจอยู่ในรูปของการทำเครื่องหมาย หรือเลือกว่าใช่ ไม่ใช่ก็ได้
5. มาตรวัดอันดับคุณภาพ (Rating Scale) เครื่องมือชนิดนี้เหมาะสำหรับวัดอารมณ์ และความรู้สึก ที่ต้องการทราบความเข้มว่ามีมากน้อยเพียงไร

ในส่วนของการวัดความตระหนักรู้ ผู้วิจัยได้ทำการประยุกต์ ประเด็นของการอนุรักษ์พลังงาน ให้กลายมาเป็นมาตรวัดที่เชื่อถือได้ ดังที่จะได้เสนอต่อไป ในส่วนของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย สำหรับเรื่องของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความตระหนัก ถ้าเป็นเรื่องความตระหนักของบุคลากรด้านหนังสือพิมพ์ ในเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยตรง จะยังไม่มี แต่จะมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความตระหนักของประชาชน ในเรื่องสิ่งแวดล้อม คือ งานของ วรณา เจียรตันศิริกุล (วรณา เจียรตันศิริกุล, 2531, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่องอิทธิพลของรายการโทรทัศน์ ที่มีความตระหนักในการส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงอิทธิพลของรายการโทรทัศน์ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความตระหนัก ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษา ตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความตระหนัก ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การรับชมรายการข่าว และรายการส่งเสริมความรู้ทั่วไป มีความสัมพันธ์ ในเชิงบวกกับความตระหนัก ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่การรับชมรายการที่ส่งเสริมความรู้ทางสิ่งแวดล้อม ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนัก ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ความสัมพันธ์ระหว่างความตระหนักกับความรู้

ความตระหนักเป็นพฤติกรรมด้านอารมณ์ หรือความรู้สึกรู้สึก (Affective Domain) ซึ่งเกิดคล้ายความรู้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมต่ำสุดของความรู้ ความคิด (Cognitive Domain) ปัจจัยด้านความรู้สึกรู้สึก หรืออารมณ์นั้น มีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านความรู้และความคิดเสมอ (ประสาทอิศรปรีชา, 2533 : 177) ส่วนความรู้ เป็นเรื่องที่เกิดจากข้อเท็จจริง ประสบการณ์ การสัมผัส และการใช้จิตไตร่ตรอง คิดหาเหตุผล แต่ความตระหนัก เป็นเรื่องของโอกาส การได้รับสัมผัสจากสิ่งเร้า หรือสิ่งแวดล้อมโดยไม่ตั้งใจ

กล่าวโดยสรุป คือ ความตระหนัก และความรู้ นั้น มีความสัมพันธ์กัน คือ ทั้งความตระหนัก และความรู้ นั้น ต่างเกี่ยวข้องกับการสัมผัส และการใช้จิตไตร่ตรอง โดยมีความรู้เป็นข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ซึ่งได้จากการสังเกต และการรับรู้ที่ต้องอาศัยเวลา ส่วนความตระหนัก เป็นความรู้สึกรู้สึกในสภาวะจิต ไม่เน้นความสามารถในการจำหรือระลึกได้ อย่างไรก็ตาม การที่จะเกิดความตระหนักขึ้นมาได้นั้น ต้องผ่านการมีความรู้มาก่อน

ความสำคัญของความรู้ต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในการที่จะให้บุคคลมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อตนเอง และส่วนรวม ในระยะยาวนั้น การให้ความรู้แก่บุคคลต่าง ๆ ในเนื้อหาที่ถูกต้อง อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง จะช่วยให้บุคคลเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในการส่งเสริม และรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม สร้างความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น รวมทั้งเป็นการฝึกทักษะ และปลูกฝังค่านิยม ในการที่จะรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อไป

ความสำคัญของการมีความตระหนักต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดนั้น นอกจากกระบวนการ ให้ความรู้ ความเข้าใจแล้ว การปลูกฝังจิตสำนึก และการพัฒนาความรู้สึกซาบซึ้งต่อสิ่งแวดล้อม ในทางที่ถูกต้อง นับเป็นความจำเป็น อีกประการหนึ่งเช่นกัน เมื่อมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแล้ว การทำลายสิ่งแวดล้อมก็จะลดลง

การปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทางด้านความรู้สึก อารมณ์นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลแต่ละคน ดังนั้น ในการปลูกฝังเรื่องอารมณ์ ความรู้สึก จึงควรจะทำตลอดเวลา ที่มีโอกาสทำได้ แม้ว่าจะไม่ได้เห็นผลของพฤติกรรม ในทันทีทันใดก็ตาม แต่ในอนาคตต่อไป ถ้าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นไปตามที่มุ่งหวัง ก็จะเป็นการส่งเสริมให้บุคคล มีจิตสำนึก

ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนมีมากขึ้น และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อไป ด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของคน ในการจัดการและควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิต ที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วม ประชาชนได้มีการพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ ในการกำหนดชีวิตของตน อย่างเป็นตัวของตัวเอง

การมีส่วนร่วมของประชาชน จะนำมาซึ่งโอกาส ที่ทำให้สมาชิกของชุมชน และสังคม สามารถเข้ามามีส่วนร่วม และมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนา และในการบ่งสรร ผลของการพัฒนา อย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน อย่างเท่าเทียมกันในประเด็นของ

1. การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
2. การแบ่งสรรผลประโยชน์ จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
3. การตัดสินใจ ในรูปของ การกำหนดเป้าหมาย การวางนโยบาย การวางแผน และการปฏิบัติตามแผน ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม (Department of International Economic and Social Affairs : 1981 อ้างใน บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์ : 2535)

สหประชาชาติ (United Nations, 1978 อ้างใน ลดาวัลย์ พอใจ, 2535) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะที่เป็นกระบวนการ ในการพัฒนาว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในระดับต่าง ๆ คือ

1. ในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม และการจัดสรรทรัพยากร ในการให้บรรลุเป้าหมายนั้น
2. ในการปฏิบัติตามแผนการ หรือโครงการต่าง ๆ โดยสมัครใจ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่ง ในสภาพการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันต่อกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

แนวความคิด เกี่ยวกับการที่ประชาชน มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้น ได้บังเกิดขึ้นกับชุมชนต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งการมีส่วนร่วม เกิดแนวคิด 3 ประการ คือ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ อ้างถึงใน ทวีทอง พงษ์วิวัฒน์ 2527 : 182-183)

1. ความสนใจ และความกังวลร่วมกันของบุคคล ซึ่งกลายเป็นความสนใจ และความห่วงกังวล ร่วมกันของสังคม
2. ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ลงมือกระทำร่วมกัน
3. การตกลงร่วมกัน ที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชน ไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอ ที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่ม กระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

แบบอย่างของผู้มีส่วนร่วมมี 3 แบบ ดังนี้

1. เป็นผู้กระทำการ คือ ผู้ก่อให้เกิดกิจกรรมพัฒนานั้น
2. เป็นผู้รับผลการกระทำ คือ ได้รับผลจากกิจกรรมโดยตรง
3. เป็นสาธารณชนทั่วไป คือ ประชาชนทั่วไป ที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง แต่ว่ามีส่วนในกิจกรรม

ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน : สมฤดี นิโครวัฒน์ยิ่งยง (2537) เสนอว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับโครงการพัฒนาต่างๆ สามารถแบ่งเป็นลำดับ ได้ดังนี้

1. การโน้มน้าวจิตใจ เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน แต่ไม่ได้ให้ประชาชน เข้าร่วม ในการวางแผน หรือในกระบวนการตัดสินใจ

2. การให้การศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการ
3. การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เจ้าหน้าที่แจ้งจุดยืนของตน ในโครงการนั้นๆ ให้ประชาชนทราบ และขอให้ประชาชน แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นนั้นๆ
4. การปรึกษาหารือ ทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่ และประชาชน หันมาปรึกษาหารือกัน
5. การร่วมมือกัน ประชาชนมีตัวแทน อยู่ในคณะกรรมการ และมีสิทธิออกเสียง ชี้แจง การตัดสินใจ ประเด็นจะต้องเข้าใจได้ โดยตัวแทนประชาชนจากพื้นที่นั้นๆ
6. การมอบหมายอำนาจหน้าที่ การส่งมอบความรับผิดชอบ ให้กับสาธารณชน หรือ รัฐบาลท้องถิ่น ที่มีความชำนาญเฉพาะเรื่องนั้นๆ
7. การให้ประชาชนตัดสินใจเอง

ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม

แนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นับเป็นแนวความคิดใหม่ ที่มีผู้ให้ความสนใจทั่วโลก แต่ยังมีประชาชนบางกลุ่ม ไม่มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดีพอ จึงถือได้ว่า แนวความคิดดังกล่าวนี้ เป็น “นวัตกรรม” สำหรับประชาชนโดยทั่วไป

ความหมายของนวัตกรรม

โรเจอร์ส (Rogers, 1971 : 18-19) ได้อธิบายความหมายของ “นวัตกรรม” ไว้ว่า นวัตกรรม หมายถึง ความคิด (Idea) การปฏิบัติ (Practice) หรือวัตถุประสงค์ของ (Object) ใหม่ ๆ ซึ่งวัดได้จากตัวผู้รับนวัตกรรม นวัตกรรมบางอย่าง อาจจะเป็นของเก่า หรือแนวคิดเก่าสำหรับสังคมหนึ่ง แต่อาจเป็นของใหม่ สำหรับคนในอีกสังคมหนึ่ง หรืออาจหมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว แต่ยังมีได้นำมาเผยแพร่ เช่น แนวความคิดเรื่องการสร้างรถไฟฟ้าในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

บาร์เน็ต (Barnette, 1963 : 7) ได้ให้ความหมายของ “นวัตกรรม” ไว้ว่า หมายถึง แนวความคิดต่างๆ แบบแผนพฤติกรรม หรือสิ่งของใหม่ที่แตกต่างไปจากที่มีอยู่เดิม ของใหม่ในที่นี้ ครอบคลุมไปถึงเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มองเห็น สามารถสัมผัสได้ด้วย

ประสาททั้งห้า รวมทั้งที่เป็นแบบแผนพฤติกรรม ความประพฤติ ตามระบบสังคม ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ตลอดจนสิ่งประดิษฐ์ วิทยาการใหม่ๆ และสิ่งที่ไม่เห็นเป็นวัตถุ

คำว่า “ใหม่” ในเรื่องของนวัตกรรม จึงไม่จำเป็นต้องเป็นความรู้ใหม่ของบุคคล หรือเคยได้ยินได้ฟังเรื่องราวดังกล่าวมาชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วก็ได้ แต่ยังไม่ได้พัฒนาทัศนคติ ที่จะชอบหรือไม่ชอบ จะยอมรับหรือปฏิเสธ นวัตกรรมจึงอาจเป็นความใหม่ ในเรื่องความรู้ ทัศนคติ หรือเกี่ยวกับการตัดสินใจ ที่จะยอมรับนวัตกรรมนั้น (นักฐานันท์ เกลิมวงศาเวช, 2535 : 25)

องค์ประกอบในการเผยแพร่ นวัตกรรม

ในการเผยแพร่แนวคิด หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ไปสู่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดก็ตาม ประกอบด้วยองค์ประกอบในการเผยแพร่ 5 ประการ คือ โรเจอร์ส (Rogers, 1975)

1. ผู้ส่งสาร หรือผู้เผยแพร่ นวัตกรรม
2. นวัตกรรม
3. สื่อหรือช่องทาง
4. ผู้รับ นวัตกรรม
5. ผลของการรับ นวัตกรรมหรือผลของการสื่อสาร

องค์ประกอบในการเผยแพร่ นวัตกรรม มีลักษณะคล้ายกับองค์ประกอบของการสื่อสาร โดยเฉพาะองค์ประกอบของการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Burlo, 1960 : 30-32) ซึ่งประกอบไปด้วย S (แหล่งสาร) M (แหล่งสาร) C (ช่องทางหรือสื่อ) R (ผู้รับสาร) หรือ S-M-C-R Model และโรเจอร์ส (Rogers, 1971 : 90) ได้เปรียบเทียบการเผยแพร่ นวัตกรรมกับแบบจำลอง S-M-C-R โดยโรเจอร์ส ได้เพิ่มองค์ประกอบ E ซึ่งหมายถึง ผลกระทบ หรือผลของการสื่อสาร ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบองค์ประกอบของการสื่อสารกับองค์ประกอบของการเผยแพร่ข่าวสาร

องค์ประกอบ ของการสื่อสาร ตามแบบจำลอง S-M-C-R (E) Zdavid K. BerloX	แหล่งสาร (S)	สาร (M)	ช่องสาร (C)	ผู้รับสาร (R)	ผลของการสื่อ สาร (E)
องค์ประกอบ ของการเผยแพร่ ข่าวสาร (Rogers & Shoemaker)	-ผู้ประดิษฐ์ -เจ้าหน้าที่ส่ง เสริม -พัฒนาการ -นักอนุรักษ์ ฯลฯ	ข่าวสาร (คุณ สมบัติของว กรรมในสายตา ของผู้รับ -ประโยชน์เชิง เทียบ -ความเข้ากันได้ -ความสลับซับซ้อน -ความสามารถ ทดลองใช้ได้)	ช่องสาร (ช่องสารมวลชน หรือ ช่องสาร ปัจเจกชน)	สมาชิกของ ระบบสังคม	ผลในช่วงระยะ เวลาหนึ่ง ซึ่งอาจ เป็น 1.การเปลี่ยน แปลงระดับ ความรู้ 2.การเปลี่ยน แปลงทัศนคติ 3.การเปลี่ยน แปลงพฤติกรรม

(ที่มา E.M Rogers & Shoemaker, 1971 : 20)

จากแผนภาพจะเห็นว่า องค์ประกอบของการสื่อสาร และการเผยแพร่ข่าวสารนั้น มิได้แตกต่างกันมาก ซึ่งอันที่จริงแล้ว ข่าวสาร ก็คือ สารหรือตัวสาร ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่ง ขององค์ประกอบ ของการสื่อสาร การเผยแพร่ข่าวสาร มีลักษณะเช่นเดียวกับการเผยแพร่ข่าวสาร ของสื่อมวลชน เมื่อผู้รับสารได้รับความรู้ข่าวสาร เกี่ยวกับข่าวสาร ก็จะมีผลกับการยอมรับ หรือ ปฏิเสธข่าวสารที่ถูกเผยแพร่ผ่านช่องสารหรือสื่อต่างๆ การที่บุคคลจะเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ หรือพฤติกรรมเกี่ยวกับข่าวสารที่ถูกเผยแพร่ ซึ่งก็หมายถึง การเปิดรับข่าวสารของบุคคลนั่นเอง

กระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมของบุคคล

กระบวนการในการตัดสินใจ เกี่ยวกับนวัตกรรมของบุคคล จะผ่านขั้นตอน (Stages) ต่างๆ จนกระทั่งขั้นสุดท้าย คือ การยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมนั้น ซึ่งโรเจอร์ส และ ชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker, 1971 : 163-186) ได้แบ่งกระบวนการยอมรับนวัตกรรมของบุคคลออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ *

1. ขั้นความรู้ (Knowledge Stage)
2. ขั้นการจูงใจ (Persuasion Stage)
3. ขั้นการตัดสินใจ (Decision Stage)
4. ขั้นยืนยัน (Confirmation Stage)

คุณลักษณะของนวัตกรรมและอัตราการยอมรับนวัตกรรม

นวัตกรรมหรือแนวความคิดต่างๆ ที่ถูกนำไปเผยแพร่ต่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดก็ตาม อัตราการยอมรับนวัตกรรม หรือแนวความคิดนั้น จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณลักษณะ 5 ประการ คือ

1. ประโยชน์ที่จะได้รับการยอมรับ หรือปฏิเสธนวัตกรรมนั้น
2. ความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ค่านิยม และความต้องการของประชาชน
3. ความสลับซับซ้อนของนวัตกรรม
4. ความสามารถในการนำไปทดลองใช้ได้
5. ความสามารถสังเกตเห็นผลได้

คุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจของประชาชน หากว่าการดำเนินการโครงการใดๆ ก็ตาม ประชาชนเห็นว่าได้รับประโยชน์ ซึ่งอาจหมายถึง ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ การเสียค่าใช้จ่ายต่ำ หรือการมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น เป็นต้น ประชาชนก็จะยอมรับนวัตกรรมนั้นได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกัน ในการรณรงค์ใดๆ ก็ตาม หากต้องการให้บรรลุเป้าหมาย จะต้องศึกษาถึงความต้องการของประชาชน ในสังคมนั้นๆ ด้วย

---

* ดูรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการยอมรับนวัตกรรมเพิ่มเติมได้ที่ Rogers and Shoemaker, 1971.

ขั้นตอนในการยอมรับนวัตกรรม

โรเจอร์ส และ ชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker, 1971 : 163) ได้แบ่งกระบวนการยอมรับนวัตกรรมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) ชั้นความรู้ 2) ชั้นการสนใจ 3) ชั้นการตัดสินใจ และ 4) ชั้นการยืนยัน ซึ่งคล้ายกับขั้นตอน ในการยอมรับนวัตกรรมของนักสังคมวิทยาชนบท คือ บิล และ โบห์เลน (Beal and Bohlen, 1957 : 18) ได้เสนอขั้นตอน ในการยอมรับนวัตกรรมไว้ 5 ขั้นตอน พร้อมกับเสนอข้อสรุป ที่เขาได้พบในการวิจัยว่า

1. **ชั้นการรับรู้ (Awareness Stage)** : เป็นขั้นที่บุคคลเริ่มรับรู้ และเรียนรู้นวัตกรรมนั้น แต่ยังไม่ขาดรายละเอียด
2. **ชั้นสนใจ (Interest Stage)** : เป็นขั้นที่บุคคลมีความสนใจนวัตกรรมนั้น และแสวงหา รายละเอียดเพิ่มเติม
3. **ชั้นประเมินผล (Evaluation Stage)** : เป็นขั้นที่บุคคลนำนวัตกรรม มาไตร่ตรองดูว่า นวัตกรรมนั้นดีหรือไม่ ควรจะยอมรับหรือไม่ยอมรับ ซึ่งขั้นนี้จะอยู่ในจิตใจของ บุคคลแต่ละคน
4. **ชั้นทดลองปฏิบัติ (Trial Stage)** : เป็นขั้นที่บุคคลนำเอานวัตกรรมนั้น มาทดลองปฏิบัติ ด้วยตนเอง
5. **ชั้นการยอมรับ (Adoption)** : เป็นขั้นสุดท้าย เมื่อได้ทดลองปฏิบัติจนเป็นที่พอใจแล้ว ถ้าบุคคลเห็นว่านวัตกรรมนั้นมีคุณค่า เขาก็จะยอมรับนวัตกรรมนั้นนำไปปฏิบัติต่อไป

กระบวนการ หรือขั้นตอนในการยอมรับนวัตกรรม ดังที่ โรเจอร์ส และ ชูเมคเกอร์ และตาม ทฤษฎีของบิล และ โบห์เลน ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการยอมรับนวัตกรรมของบิลและโบห์เลนในหน้า ที่ จะพบว่า ทุกขั้นตอนของกระบวนการยอมรับนวัตกรรม จะมีการสื่อสารเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เสมอ จึงอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาถึงพฤติกรรมการสื่อสารของบุคคล จะเป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ ใน การศึกษาถึงกระบวนการยอมรับนวัตกรรมของบุคคล ดังตาราง

ตารางแหล่งข่าวสารในแต่ละชั้นของกระบวนการยอมรับนวัตกรรม
(Bohlen, 1964 : 277-288)

ชั้นการรับรู้	ชั้นการแสวงหา ความรู้	ชั้นประเมินผล	ชั้นการทดลองนำไป ใช้	ชั้นการยอมรับ
1. สื่อมวลชน (โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร)	1. สื่อมวลชน	1. เพื่อนบ้านหรือ กลุ่มเพื่อน	1. เพื่อนบ้านหรือ กลุ่มเพื่อน	1. เพื่อนบ้านหรือ กลุ่มเพื่อน
2. เจ้าหน้าที่ส่งเสริม	2. เจ้าหน้าที่ส่งเสริม	2. พ่อค้า	2. พ่อค้า	2. พ่อค้า
3. เพื่อนบ้านหรือ กลุ่มเพื่อน	3. เพื่อนบ้านหรือ กลุ่มเพื่อน	3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริม	3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริม	3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริม
4. พ่อค้า	4. พ่อค้า	4. สื่อมวลชน	4. สื่อมวลชน	4. สื่อมวลชน

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของผู้ยอมรับนวัตกรรมเร็วกว่า จะมีลักษณะดังนี้ คือ ในด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม จะมีการศึกษาสูงกว่า อ่านออกเขียนได้มากกว่า มีการถือครองที่ดินมากกว่า มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า มีระดับของการได้ชั้นทางสังคมสูงกว่า ผู้ยอมรับนวัตกรรมช้ากว่า และในด้านพฤติกรรมการสื่อสาร ผู้ที่จะยอมรับนวัตกรรมเร็วกว่า จะมีส่วนร่วมในสังคมมากกว่า มีการติดต่อกับบุคคลอื่นมากกว่า มีการเปิดรับสื่อหลายช่องทาง มีการใช้ช่องทาง ในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลมากกว่า มีความพยายาม ในการแสวงหาข่าวสารมากกว่า และมีระดับของความเป็นผู้นำสูงกว่าผู้ยอมรับนวัตกรรมช้ากว่า

แนวคิดเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืน และ นโยบายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นช่วง ค.ศ. 1890 - 1920 ช่วงที่กำลังมีความสนใจในเรื่อง การอนุรักษ์ธรรมชาติ ในสหรัฐอเมริกา “ Progressive Conservative Movement” ซึ่งหมายถึง การป้องกันไม่ให้มีการสูญเสียไปเกิดขึ้นในเรื่อง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เป้าหมายหลัก คือ การบรรลุประสิทธิภาพ ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เราควรคำนึงถึงขีดจำกัดทางธรรมชาติ และคอยดูแลพิทักษ์รักษา ระบบนิเวศ ให้มีเสถียรภาพ และมีความมั่นคง โดยถือว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ (NASH, 1989)

ความหมายของ “การพัฒนาแบบยั่งยืน” คือ การให้เศรษฐกิจขยายตัวต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แต่จะมีการรักษากฎเกณฑ์บางอย่าง เพื่อแก้ไขปัญหามลภาวะ และการอนุรักษ์ธรรมชาติ ตัวอย่างกฎเกณฑ์ คือ หลักการ “ผู้สร้างมลภาวะต้องเป็นผู้จ่าย” (Polluto Pays Principle) ก็จะทำให้การควบคุมมลภาวะ มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเกิดเป็นแนวทาง ในการมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การกำหนดค่าธรรมเนียมให้สูงขึ้น จะยิ่งช่วยคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น และเปลี่ยนไปในทิศทาง “ป้องกันดีกว่าแก้” ได้

ปัญหาความเสื่อมโทรมทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาของการผลิต และการบริโภคเกินขอบเขต อันเนื่องมาจาก “วิถีชีวิตแบบอุตสาหกรรมนิยม” แม้ว่าจะมีการใช้มาตรการ เพื่อลดมลภาวะ หรือประหยัดทรัพยากรก็ตาม แต่การบริโภค และการผลิตเกินความจำเป็น ยังก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ในระยะยาวต่อไป เพราะฉะนั้น มีหนทางเดียวเท่านั้น คือ ต้องเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิต โดยต้องถามว่า “เท่าไรจึงจะพอ ?” สำหรับสังคมบริโภคนิยม ซึ่งเป็นการเผาผลาญทรัพยากรโลก และสร้างมลภาวะให้แก่โลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด นโยบายการพัฒนาแบบยั่งยืน จะต้องเป็นนโยบายของโลกด้วย (Earth Policy)

สำหรับประเทศไทย เราอาจกล่าวได้ว่า “อุดมการณ์ของการพัฒนา” และ อารยธรรมเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมนิยม ได้คืบคลานเข้ามาในสังคมของเราเช่นกัน วัตถุประสงค์หลัก คือ ต้องการดัดแปลงโลก และธรรมชาติ รวมทั้งพัฒนาเศรษฐกิจ สั่งให้ดำเนินไปบนทางของความเจริญทางวัตถุ และความทันสมัย ความคิด และวิถีชีวิตที่เน้นเรื่อง การขูดรีดธรรมชาติ ในนามของ “การพัฒนา” จึงเริ่มขึ้น และขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนถึงวันนี้ เราอาจกล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจ ในช่วง 40 ปี ที่ผ่านมา ได้สร้างความเจริญทางวัตถุ ให้แก่ประเทศไทยในระดับหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันคุณภาพชีวิต และคุณภาพทางสิ่งแวดล้อม ก็ถูกทำลายลงไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะ 20 ปีหลังนี้ การพัฒนาอุตสาหกรรม และการพัฒนาเมืองได้เกิดขึ้น ในอัตราการขยายตัวอย่างรวดเร็ว สิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรธรรมชาติ ได้ถูกใช้อย่างหนัก ความเสื่อมโทรม และความตึงเครียดทางสิ่งแวดล้อม ปรากฏให้เห็นทั้งในเมือง และชนบทอย่างน่าวิตก จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเป็นแบบทำลายล้าง

สรุปการพัฒนาของไทยในช่วง 40 ปี ที่ผ่านมา มีลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. มีการประเมินค่าของธรรมชาติต่ำมาก

- ธรรมชาติมีไว้ เพื่อผลประโยชน์ทางการผลิตและธุรกิจ
- มนุษย์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ
- ความเจริญทางเศรษฐกิจ สำคัญกว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

2. มีการให้ความสำคัญสูงแก่เรื่องการแสวงหาความเจริญสูงสุด

- วิทยาการและเทคโนโลยี เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการสร้างวัตถุ ให้แก่มนุษย์
- มีความเชื่อมั่นในพลังเทคโนโลยีสมัยใหม่
- ส่งเสริมการผลิต และการลงทุนทุกประเภท ที่นำไปสู่การขยายตัวของรายได้ ประชาชาติ
- ใช้ความพยายามทุกอย่าง เพื่อให้เศรษฐกิจขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง
- ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ไม่มีขีดจำกัดทางนิเวศ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นไปในลักษณะสิ้นเปลืองมาก

3. มีความเชื่อมั่นในระบบเศรษฐกิจสังคมที่ดำรงอยู่

- ระบบตลาด เสริมประสิทธิภาพสูง
- ลัทธิปัจเจกชนนิยม และการแข่งขัน ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ตนเอง และสังคมด้วย
- การแสวงหาไขว่คว้าวัตถุ เป็นค่านิยมที่สำคัญ
- ลัทธิบริโภคนิยม และวิถีชีวิต ในสังคมอุตสาหกรรม เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา

4. มีนโยบายเพื่อผลประโยชน์ในวงที่คับแคบ

- ยุทธศาสตร์การพัฒนา และเรื่องคุณภาพชีวิต และความยากไร้ของมวลชน
- การบริหารงานเศรษฐกิจสังคม มีลักษณะรวมศูนย์ ไม่มีการกระจายอำนาจ ไม่มี การมีส่วนร่วม ไม่มีประชาธิปไตย อำนาจนิยม คือ หลักสำคัญ
- นโยบายสนองความต้องการ เฉพาะสำหรับบางกลุ่ม และสำหรับปัจจุบันระยะนั้น โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม และอนาคตระยะยาว

“ยิ่งพัฒนาสิ่งแวดล้อมยิ่งถูกทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติยิ่งเสื่อมโทรม” มนุษย์เราได้ถูก ตัดขาดจากระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติไปอย่างสิ้นเชิง

“จิตสำนึกของการชู้ตริตธรรมชาติ” ได้เข้ามามีบทบาทสูง ในการกระทำของเรา จิตสำนึก แบบนี้ ต้องการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติ มาใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการค้าและธุรกิจ ให้มากที่สุด

เราจึงต้องสร้างจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมขึ้นมา หมายความว่า ต้องมีกระบวนการที่จะทำให้ มนุษย์สามารถรับรู้ เรียนรู้ เข้าใจ และตื่นตัว เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเขา ที่มีต่อโลกธรรมชาติ

จิตสำนึกแบบนี้ จะช่วยสอนให้มนุษย์เริ่มมีความเข้าใจที่จะดำรงชีวิต ในวิถีทางที่สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างยั่งยืนยาวนาน เรียก “การพัฒนาแนวนิเวศ”

การมองปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาลิ่งแวดล้อม ออกมามากมายหลายแนว เช่น จากแนววิเคราะห์ของ เจ. เอส. ไตรเช็ค และ เจ. พี. เลสเตอร์ (J.S. Dryzek and J.P. Lester) ได้เสนอว่า กลุ่มที่มีแนวคิดอนุรักษ์นิยมมากที่สุด เห็นจะเป็นกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากภาคธุรกิจเอกชน เช่น กลุ่ม Club of Rome และ Conservation Foundation โดยที่กลุ่มเหล่านี้ ต้องการให้นักธุรกิจที่เป็นผู้นำทางด้านอุตสาหกรรม มีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมมากขึ้น หรือ กลุ่ม Earth First และ Greenpeace เป็นตัวอย่างของการเคลื่อนไหว ที่เน้น “การปฏิบัติการโดยตรง” (Direct Action) โดยการเข้าก่อความวุ่นวายทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดแนวคิด ในการสร้างสังคมอย่างยั่งยืน “สังคมแบบยั่งยืน” (Sustainable Society) คือ สังคมที่สามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานหลายชั่วอายุคน เป็นสังคมที่มีการมองอนาคตที่ยาวไกล มีความยืดหยุ่น มีความสามารถสูงในการปรับตัว มีผู้คนที่มีความรู้ ไม่มีอวิชชาที่พาไปสู่ความหายนะทางนิเวศ ทางสังคม และวัฒนธรรม ในคำนิยามของคณะกรรมการอิสานสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาของโลก (World Commission on Environment and Development : WCED) กล่าวว่า “สังคมแบบยั่งยืน” คือ สังคมที่สนองความต้องการชนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำลายความสามารถของชนรุ่นอนาคต ในการสนองความต้องการของพวกเขา และเพื่อเป็นการปรับโครงสร้างของระบบโลก ไปสู่ความยั่งยืน จำเป็นที่จะต้องเน้นจุดหลัก ที่ด้านการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศที่สำคัญ คือ

1. ปรับปรุงสัญญาประชาคม ประชาชนต้องเรียนรู้มากขึ้น เกี่ยวกับนิเวศวิทยาของมนุษย์ ทั้งระดับท้องถิ่น และระดับโลก รวมทั้งจะต้องมีความเข้าใจมากขึ้น เกี่ยวกับความเชื่อมโยง ระหว่างการพัฒนา กับสิ่งแวดล้อม
2. ปรับการสนองตอบให้เร็วขึ้น เมื่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง เราจะต้องมีปฏิกิริยาโต้ตอบทันที เพื่อจะได้มีการวางแผนนโยบาย และมาตรการแก้ไขได้ทันเวลา การศึกษา เพื่อให้คนรุ่นใหม่มีความยืดหยุ่นสูง มีความคิดสร้างสรรค์ มีการวิพากษ์ มีการวิเคราะห์แบบระบบ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง
3. ใช้ทรัพยากรที่หายาก ฟืนฟู่ตัวเองไม่ได้ ให้น้อยลง น้ำมัน แร่ธาตุต่างๆ ควรถูกใช้อย่างระมัดระวัง และนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycling) ทุกอย่างเท่าที่ทำได้
4. หลีกเลี่ยงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ฟืนฟู่ตัวเองได้ ต้นน้ำ สิ่งมีชีวิตทั้งปวง ป่าเขา ฯลฯ ควรได้รับการคุ้มครองสูงสุด การใช้ทรัพยากรเหล่านี้ ควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง ประหยัด และคำนึงถึงอัตราการฟืนฟู่ตัวเอง

5. ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด นั่นคือ ให้บรรลุความสุขสมบูรณ์ของมนุษย์ โดยพยายามลดกระบวนการ (Throughput) คุณภาพชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับมิติของเชิงปริมาณ
6. ชลอการขยายตัวของประชากร และการสะสมทุน ให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ข้อนี้ต้องการการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และค่านิยมเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต และรูปแบบของการพัฒนา

ซึ่งแนวปฏิบัติทั้งหมดข้างต้น ที่กล่าวมานี้ เป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำเรา ออกจากทางแห่งความหายนะทางสิ่งแวดล้อมได้ โดยเฉพาะเรื่องวิกฤตการณ์ด้านพลังงาน ซึ่งเกิดขึ้นในภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจขณะนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องอาศัยทฤษฎีการสื่อสารต่างๆ เข้ามาช่วยบรรณรงค์ ในด้านการอนุรักษ์พลังงานต่างๆ ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ให้เร็วที่สุด

ในต่างประเทศ รัฐบาลในประเทศอุตสาหกรรม เริ่มเข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหาลingkungan โดยการนำเอาวิธีการ “แบบควบคุม” (Regulatory Control) โดยมีการออกกฎหมายใหม่ หรือกฎระเบียบใหม่ เพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ต้องการให้ธุรกิจเอกชนและรัฐ รับผิดชอบต่อความเต็มใจ เพราะตราบใด ที่กฎหมายยังมีลักษณะเป็นการบังคับแต่เพียงอย่างเดียว คนก็พยายามหลีกเลี่ยงกฎหมาย ในทุกเวลาที่มีโอกาสจะทำได้ แนวคิดนี้ จึงต้องการเปลี่ยนทัศนคติ ให้คนอยากปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจเอง

จากกฎหมายฉบับแรกของประเทศไทย ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิ่งแวดล้อม คือ พระราชบัญญัติส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2518 และต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอีก 2 ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. 2522 และ พ.ศ. 2535 ซึ่งฉบับปี พ.ศ. 2535 นี้ ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในกฎหมายสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นการนำหลักการใหม่ๆ และแนวคิดจากต่างประเทศ ในการจัดการสิ่งแวดล้อม มากำหนดไว้เป็นมาตรการกฎหมาย โดยเฉพาะแนวทางที่จะจูงใจให้ประชาชนปฏิบัติตามกฎหมายด้วยความเต็มใจ อันเป็นแนวทางที่เพิ่มเติม ไปจากมาตรการควบคุมกำกับดูแล ซึ่งได้ใช้บังคับมาแล้ว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีการปรับปรุงกฎหมายที่จะให้ผู้บริหารธุรกิจ และเจ้าของสถานประกอบการประเภทต่างๆ ทั้งรัฐและเอกชน รับภาระนี้ด้วยความเต็มใจ ก็คือ จูงใจให้ผู้ประกอบการทั้งหลายปฏิบัติตามกฎหมาย โดยผู้ประกอบการจะได้รับสิทธิประโยชน์ต่างๆ เมื่อได้ปฏิบัติตามถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งปัจจุบันมาตรการที่นำมาใช้ในการจูงใจนี้ จะมีแรงจูงใจ ในลักษณะการได้รับสิทธิประโยชน์ (Incentive) และแรงจูงใจในลักษณะผ่อนภาระลง (Disincentive)

สำหรับประเทศไทย มีสาเหตุสำคัญ ที่ทำให้โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่ประสบความสำเร็จที่ผ่านมา ได้แก่

- เรายังไม่มีกลไกในการพัฒนา การวางแผนระยะยาว
- ธุรกิจเอกชนมีอำนาจครอบงำ ในรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ
- ระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ระหว่างรัฐบาล หน่วยงานของรัฐ และประชาชน ยังมีจุดอ่อนอยู่มาก
- กลไกการทำงานของหน่วยงานของรัฐไม่มีประสิทธิภาพ
- เรายังขาดผู้นำความคิดทางด้านสิ่งแวดล้อม และมุ่งมั่นที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางของสังคมแนวนิเวศ

การที่รัฐบาลจะสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติได้ จึงจำเป็นต้องให้ผู้ดำเนินการ และเกี่ยวข้องในธุรกิจ ของผู้สร้างมลภาวะเหล่านั้น ให้เกิดความรู้ ความพร้อม เกิดวิสัยทัศน์กว้างไกล ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้โดยวิธีดังนี้

- การศึกษาและการณรงค์ เพื่อปลูกจิตสำนึก
- การปฏิบัติทางกฎหมาย
- การปฏิบัติทางการเมือง เพื่อเปลี่ยนแปลงกระบวนการ และนโยบาย
- การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ โดยการจัดองค์กรมวลชนระดับท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่า แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 และ 8 ได้ประกาศนโยบายสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ที่จะแก้วิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันได้ทั้งหมด

จากแนวคิดที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น การพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อม จะประสบความสำเร็จได้ด้วยดี ก็ต้องมีการผสมผสานกระบวนการสื่อสาร กฎหมาย นโยบาย มาตรการ หรือแม้แต่การจูงใจต่างๆ ซึ่งจะนำมาปฏิบัติ ต้องอาศัยประสิทธิภาพ ทั้งตัวผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง หรือสื่อต่างๆ รวมทั้งผู้รับสาร ต้องก้าวไปด้วยกันอย่างสอดคล้อง และส่งเสริมซึ่งกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และสร้างทัศนคติที่ดี เกิดความรู้ ความตระหนัก ในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสื่อมวลชน คือ ปัจจัยหลัก ในการกระจาย และเผยแพร่ข่าวสารออกไป สื่อบุคคล ก็จำเป็นในการให้ข้อมูล ความรู้ โดยเฉพาะทำให้ผู้นำความคิดในสังคมของเรา มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถช่วยถ่ายทอดความรู้ และสร้างทัศนคติ ความตระหนัก รวมทั้งกระตุ้นให้ทุกหน่วยงานในองค์กร มามีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ให้กับประเทศไทย ทำให้นักลงทุนชาวต่างประเทศ ให้ความเชื่อมั่นในการลงทุน

ในประเทศไทย ช่วยส่งผลให้เศรษฐกิจของไทยฟื้นตัวได้รวดเร็วในอนาคต จะเห็นได้ว่า การพัฒนาประเทศจะเกิดขึ้นได้ ต้องได้รับความร่วมมือ ร่วมใจจากทุก ๆ ฝ่าย ในสังคมไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่ายังไม่มียานวิจัยใด ที่ศึกษาการอนุรักษ์พลังงานอย่างชัดเจน ดังนั้นผลงานวิจัยส่วนใหญ่ที่ได้อบรมมานี้ จึงมีความคล้ายคลึงกับเรื่องที่ศึกษา ในด้านแนวความคิดหรือทฤษฎีมากกว่า

บุญลือ คชเสนีย์ (2532) ศึกษาความรู้ และความตระหนัก ของประชาชนในท้องถิ่น ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเล กรณีเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ มีความรู้ในระดับสูง และผู้ประกอบการอาชีพหลักเกี่ยวกับการท่องเที่ยว จะมีความรู้มากกว่า ผู้ที่มีอาชีพหลักไม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และประชาชนที่มีการศึกษาสูง จะมีความตระหนักในคุณค่าสิ่งแวดล้อมมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย และประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ มีพฤติกรรมการรับสารในระดับปานกลาง

นฤมล โลหิตจันทร์ (2534) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร จากสื่อประชาสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์กับความรู้ของประชาชน เกี่ยวกับโครงการ “รักเจ้าพระยากับตาวิเศษ” ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับสื่อประชาสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์กับความรู้ ทักษะคิดของประชาชน เกี่ยวกับโครงการและสื่อประชาสัมพันธ์ในโครงการ

สุวรรณี โพธิศรี (2535) ได้ศึกษาการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรม ในการป้องกันโรคเอดส์ ของผู้ปกครองนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับข่าวสารโรคเอดส์ สื่อที่เปิดรับมากที่สุด คือ โทรทัศน์ รองลงมา คือ หนังสือพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ คู่มือ และเพื่อน ตามลำดับ ส่วนปัจจัยทางด้านอายุ รายได้ และการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับนิตยสาร รายได้ และการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับหนังสือพิมพ์ และโปสเตอร์ อาชีพ และรายได้ มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารกับคู่มือสหาย เพื่อน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และอาสาสมัครสาธารณสุข ส่วนรายได้มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารกับครู การเปิดรับข่าวสารโรคเอดส์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรม ในการป้องกันโรคเอดส์ พบว่า สื่อมวลชนมีบทบาท ในการให้ความรู้ และการยอมรับการปฏิบัติการป้องกันโรคเอดส์สูงสุด

บุษบา ภู่อกุล (2535) ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วม ในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ เขตอำเภอวัฒนานคร จังหวัด

ปราจีนบุรี ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้น มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้ ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ ส่วนพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ และพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

ลดาวัลย์ พอใจ (2536) ได้ศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชน ในเขตอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับความตระหนัก และการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับปานกลาง

สุวารีย์ วงศ์วัฒนา (2536) ได้ศึกษาในเรื่องของพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวแพ ในจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับข่าวสาร ในระดับต่ำ มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในระดับปานกลาง มีความตระหนัก และมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในระดับน้อย พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนัก และการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนัก ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความตระหนัก ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ การมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นตัวแปรเพียงตัวเดียว ที่สามารถอธิบาย การมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

วรรณิ จงศักดิ์สวัสดิ์ (2536) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของสื่อมวลชน ในการพัฒนาจิตสำนึกของประชาชน ต่อปัญหามลพิษทางน้ำ พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ด้านปัญหาพิษทางน้ำ จากสื่อมวลชนกลุ่มตัวอย่าง มีการเปิดรับด้วยความถี่ พอสมควร และบ่อยมาก โดยรับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ให้ความสนใจในปัญหาพิษ ในระดับปานกลาง

สุภารักษ์ จูตระกูล (2537) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วม ในการทิ้งขยะแยกประเภท เพื่อการหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Recycle) ของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ แผ่นพับ โปสเตอร์ งานนิทรรศการ มีความสัมพันธ์กับความรู้ เกี่ยวกับการทิ้งขยะแยกประเภท และ

การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน บุคคลในครอบครัว โปสเตอร์ งานนิทรรศการ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ ส่วนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน บุคคลในครอบครัว เพื่อนร่วมอาชีพ แผ่นพับ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม

สุมาลี ตั้งจิตต์ศีล (2537) ศึกษาถึงพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ กับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม มีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า สื่อมวลชนที่ได้รับการเปิดรับสื่อ เกี่ยวกับคุณภาพของแหล่งน้ำ มากที่สุด คือ โทรทัศน์ ส่วนสื่อบุคคล คือ สามี/ภรรยา พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพของแหล่งน้ำ ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ และทัศนคติ แต่การเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล สามี/ภรรยา มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ความรู้ในเรื่องการรักษาแหล่งน้ำ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ และในส่วนของทัศนคติ ก็มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ ส่วนในเรื่องประชากรศาสตร์ ระดับการศึกษาเป็นตัวแปรเดียว ที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ส่วนระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ มีความสัมพันธ์กับความรู้ และทัศนคติ

✓ พิมลพรรณ สุทธิวงศ์ (2537) ได้ศึกษาการรับทราบข่าวสารจากสื่อมวลชน กับการรับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชน จิตสำนึก และการมีส่วนร่วม ในการใช้น้ำอย่างประหยัดของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับทราบข่าวสารทั่วไปจากสื่อมวลชน ในระดับปานกลาง รับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชน ในระดับสูง มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วม ในการใช้น้ำอย่างประหยัด ในระดับสูง พฤติกรรมการรับทราบข่าวสารทั่วไป จากสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์ ในเชิงบวกกับพฤติกรรม การรับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชน แต่พฤติกรรม การรับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชน ไม่มีความสัมพันธ์กับจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัด ส่วนจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัดนั้น มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

✓ ไพลิน ศศิธนากรแก้ว (2537) ได้ศึกษาการเปิดรับข่าวสาร เรื่องสิ่งแวดล้อม ทางโทรทัศน์ ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีระดับการเปิดรับข่าวสาร เรื่องสิ่งแวดล้อม จากสื่อมวลชน และสื่อโทรทัศน์ ในระดับปานกลาง และมีระดับการเปิดรับข่าวสาร เรื่องสิ่งแวดล้อม จากสื่อมวลชน และสื่อโทรทัศน์ ในระดับปานกลาง และมีระดับการเปิดรับสื่อ เรื่องสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไป ตามระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ มีความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม ในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในระดับปานกลาง เท่านั้น นอกจากนี้ ระดับการเปิดรับข่าวสาร เรื่องสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ไม่มีความสัมพันธ์กับ

ความรู้ และความตระหนัก ในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่มีความสัมพันธ์กับ การมีส่วนร่วม ในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

พีระนันท์ บุรณะโสภณ (2538) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วม ในการใช้ผลิตภัณฑ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ เกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจนั้น มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกต่อทัศนคติ และการมีส่วนร่วม ในการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนความรู้ในการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ในการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และในส่วนของทัศนคตินั้น มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วม ในการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และในส่วนของทัศนคตินั้น มีความสัมพันธ์ในเชิงบวก กับการมีส่วนร่วม ในการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทัศนคติ และการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุ และสื่อแผ่นพับ เป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพล ในการอธิบายการมีส่วนร่วม ในการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ศศิวิมล ปาลศิริ (2538) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัด ของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ และเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ รับผิดชอบต่อภาระงานระดับต่ำ ความรู้เกี่ยวกับการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัด แต่ทัศนคติ ต่อการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัด มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัด

อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์ (2538) ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน ในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อน หรืออ่างเก็บน้ำ ผลการศึกษาพบว่า ปริบทของโครงการ ในส่วนที่ต้องใช้เทคนิควิชาการซับซ้อน และการที่ขั้นตอนส่วนใหญ่ เป็นขั้นตอนในความรับผิดชอบของหน่วยราชการ เป็นปริบทที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนปริบทของโครงการ ในส่วนที่เป็นการพิจารณาคุณค่าโครงการ มีความยืดหยุ่น และยังเป็นเรื่องโต้แย้งระหว่างประโยชน์และโทษ เป็นส่วนที่สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วม จากการศึกษา เปิดโอกาสให้ประชาชน มีส่วนร่วมกับโครงการ มีค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีส่วนร่วม ในลักษณะได้รับผลกระทบโครงการ ปัญหาการมีส่วนร่วมที่ได้อ้างอิง มีปัญหาเรื่องข้อมูลข่าวสาร การจัดประชาพิจารณ์ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่โครงการ และหน่วยงานราชการ ปัญหาจากตัวชาวบ้าน และอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า มีผู้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แยกเป็นแนว

ทางตามเป้าหมายที่ต่างกัน โดยผู้วิจัย เสนอให้ผู้มีความรู้จากหลายฝ่าย เข้าร่วมในขั้นตอนการวางแผน และเสนอแนวทาง ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า และเกิดการพัฒนาประชาชน

กนกวรรณ มณฑิราช (2539) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ด้านป่าไม้ กับความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของเยาวชน ในจังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนมีพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารทั่วไป และข่าวสารด้านป่าไม้ จากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด และพบว่า เพศที่แตกต่างกัน ไม่มีผลต่อพฤติกรรม ในการเปิดรับสื่อด้านป่าไม้ จากทุกสื่อ คือ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และสื่อบุคคล แต่ตัวแปรเรื่องอายุ และระดับการศึกษาที่ต่างกัน มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารด้านป่าไม้จากสื่อวิทยุ และสื่อบุคคล และพบว่า เยาวชนเพศชาย และเพศหญิง มีความรู้ และการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ป่าไม้ต่างกัน แต่มีความตระหนักไม่ต่างกัน ส่วนตัวแปรในเรื่องอายุ และการศึกษาที่ต่างกันั้น พบว่า มีความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม ไม่แตกต่างกัน

พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านป่าไม้ทางสื่อวิทยุ มีความสัมพันธ์กับความรู้ ในการอนุรักษ์ป่าไม้ แต่การเปิดรับจากสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อบุคคล ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ ในการอนุรักษ์ป่าไม้ ส่วนเรื่องของความตระหนัก ในการอนุรักษ์ป่าไม้ พบว่า การเปิดรับข่าวสารป่าไม้จากทุกสื่อ คือ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และสื่อบุคคล มีความสัมพันธ์กับความตระหนัก ในการอนุรักษ์ป่าไม้ แต่การเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล มีความสัมพันธ์มากที่สุดกับการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ป่าไม้ นอกจากนี้ในส่วนของความสัมพันธ์ ระหว่างความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ป่าไม้ พบว่า ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ แต่ความตระหนักในการอนุรักษ์ป่าไม้ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้

จารุณี บุญนิพัทธ์ (2539) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร กับความตระหนัก ทศนคติ และการมีส่วนร่วม เรื่องสิ่งแวดล้อม ของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม เขตอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เรื่องสิ่งแวดล้อม จากสื่อวิทยุ และสื่อบุคคล คือ เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน มีความสัมพันธ์กับความตระหนัก ในการรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เรื่องสิ่งแวดล้อม จากสื่อบุคคล คือ เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน และเจ้าหน้าที่ในที่ทำงาน มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ ที่มีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เรื่องสิ่งแวดล้อม จากสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ และสื่อบุคคล คือ บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน และเจ้าหน้าที่ในที่ทำงาน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ในการรักษาสิ่งแวดล้อม ทัศนคติที่มีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ในการรักษาสิ่งแวดล้อม

อุไรวรรณ โกศลวัฒน์ (2539) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหาหนี้ ในโครงการบำบัดหนี้ ของผู้บริหารธุรกิจ และเจ้าของสถานประกอบการ ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เรื่องการแก้ไขปัญหาหนี้ ทั้งจากสื่อมวลชน และสื่อบุคคล มีความสัมพันธ์กับความรู้ เรื่อง การแก้ไขปัญหาหนี้ ในโครงการบำบัดหนี้ ในระดับต่ำ และมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหาหนี้ ในโครงการบำบัดหนี้ ระดับปานกลาง แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการแก้ไขปัญหาหนี้ ในโครงการบำบัดหนี้ ส่วนความรู้ในเรื่องการแก้ไขปัญหาหนี้ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหาหนี้ ในโครงการบำบัดหนี้ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ ในการแก้ไขปัญหาหนี้ ในโครงการบำบัดหนี้ นอกจากนี้ทัศนคติ ในการแก้ไขปัญหาหนี้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหาหนี้ ในโครงการบำบัดหนี้

งานวิจัยต่างประเทศ

โฮฟแลนด์, เจนิส และเคลลี (Hovland Janis and Kelly, 1953) ได้วิจัยค้นคว้าเรื่อง แหล่งกำเนิดข่าวสาร ที่รวมทั้งบุคคลและสถาบัน (Individuals and Institutions) ว่ามีอิทธิพล และ ผลในทาง “ความเชื่อถือได้” และ “การโน้มน้าวจิตใจ” อยู่มาก นอกจากนี้ยังทำการศึกษา เกี่ยวกับการสื่อสารและการจูงใจ พบว่า เมื่อคนยึดมั่นในปัจเจกบุคคล หรือสถาบันใดแล้ว เขาจะมีความเชื่อ ถือ ในสิ่งนั้นมากกว่า และองค์ประกอบของความน่าเชื่อถือที่สำคัญ คือ ความน่าไว้วางใจ

แคลปเปอร์ (Klapper, 1960) ศึกษาและสรุปงานวิจัยที่สำคัญ เกี่ยวกับผลหรืออิทธิพล ของการสื่อสารมวลชน และสรุปให้เห็นถึงความสามารถของการสื่อสารมวลชน ในการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลว่า โดยปกติการสื่อสารมวลชน ไม่ใช่สาเหตุสำคัญเพียงประการ เดียว ที่ทำให้เกิดผลในผู้รับสาร แต่จะทำหน้าที่ร่วมกัน หรือผ่านปัจจัย และอิทธิพลที่เป็นตัวกลาง อื่นๆ มากกว่า และประสิทธิภาพของการสื่อสารมวลชน ขึ้นอยู่กับลักษณะต่างๆ ของสาร แหล่งสาร หรือสถานการณ์ของการสื่อสาร

ฟรีดแมน (Freedman, 1961) ศึกษาความแตกต่างของบุคคล ที่ระดับอายุต่างกัน พบว่า คนที่มีอายุน้อย จะมีการเรียนรู้ และทัศนคติ ในระดับสูงกว่าผู้ที่มีอายุมาก กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ อายุของผู้รับสาร จะมีอิทธิพลต่อการสื่อสาร ไม่มากนักน้อย ซึ่งจะออกมานารูปของความสนใจ ความเชื่อ หรือพฤติกรรมกรรับข่าวสารของผู้รับสาร

แม็คเนลลีและโฟเนสกา (Mc. Nelly and Fonesca, 1964) พบว่า การใช้สื่อที่เป็นสิ่งตีพิมพ์ ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจข่าวสารการเมือง ได้ดีกว่าการใช้วิทยุ และโทรทัศน์ ที่ประชาชนถือว่า เป็นสื่อที่ใช้สำหรับให้ความบันเทิง ในการศึกษาครั้งนี้ แม็คเนลลีและโฟเนสกา ศึกษากลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยคอสตาริกัน พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจ ไม่มีผลต่อการสนใจข่าวสารทางการเมืองของนักศึกษา

กรีนเบอร์กและคูมาตะ (Greenberg and Kumata, 1968) ศึกษาพบว่า ระดับการศึกษา และรายได้ของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับเวลา ที่ใช้ในการฟังวิทยุของกลุ่มตัวอย่าง ที่ศึกษาใน 5 ประเทศ คือ ฟินแลนด์ ญี่ปุ่น คอสตาริกา แม็กซิโก และสหรัฐอเมริกา โดยตัวแปรทั้งสอง เป็นตัวแปรที่มาก่อนของเวลาที่ใช้ในการฟังวิทยุ และยิ่งตัวแปรทั้งสองร่วมกัน จะสามารถอธิบายพฤติกรรมการใช้เวลากับสื่อวิทยุ ได้มากกว่าตัวแปรแต่ละตัวโดด ๆ

วินสตัน (Winston, 1973) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ด้านความตระหนักของนักเรียนมัธยมในชิคาโก ต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนยอมรับ และมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม และจากการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ ระหว่างความห่วงใยในปัญหา กับความตระหนัก และการปฏิบัติจริง ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

แชฟฟี แม็คคลอด และ วาคแมน (Chaffee, Mc. Leod and Wackman, 1973) ในปี 1966 ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ “Family Communication Patterns and Adolescent Political Participation” พบว่า เด็กจากครอบครัวที่สอนให้เด็กรู้จักแสดงความคิดเห็น และโต้แย้งในเรื่องต่างๆ นั้น จะสนใจและมีส่วนร่วมในทางการเมือง สูงกว่าครอบครัวแบบอื่นๆ สำหรับครอบครัวที่พ่อแม่สนับสนุนให้เด็กแสดงความคิดเห็นได้แต่ต้องไม่กระทบกระเทือนต่อความสามัคคีกลมเกลียวในครอบครัวนั้น บิดามารดามีความรู้ในทางการเมืองน้อยกว่าบุตร และสำหรับครอบครัวที่พ่อแม่ปล่อยปละละเลยนั้น ทั้งบิดามารดา และบุตร ต่างไม่สนใจมีส่วนร่วมในทางการเมืองเลย

ลาซาร์สเฟลด์ และ คณะ (Pual F. Lazarsfeld and al., 1973) (อ้างใน จริยญา เจริญสุข, 2539) ได้ทำการวิจัย พบว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล มีความสัมพันธ์กับการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะสื่อบุคคล เป็นสื่อที่เหมาะสมสำหรับการโน้มน้าวใจ ให้บุคคลเกิดพฤติกรรมได้ง่ายกว่าสื่ออื่น ๆ

แอทกิน และ การ์ราโมน (Atkin and Garramone, 1983) ศึกษากลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า การเปิดรับสื่อทางโทรทัศน์ ช่วยให้เด็กมีความรู้ด้านต่างประเทศเพิ่มขึ้น และสามารถลำดับความสำคัญของผู้นำ และบทบาทของประเทศต่างๆ ได้ นอกจากนี้ยังพบว่า การเปิด

รับสื่อต่างประเทศทางโทรทัศน์ มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้ด้านข่าวต่างประเทศ ของเด็กนักเรียน มากกว่าการเปิดรับสื่อต่างประเทศจากวิทยุและหนังสือพิมพ์

คอร์เซนนี่, เดลโทโร และ กานดีโน (Korzenny, Deltoro and Gandino, 1987) ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่างๆ ที่มีต่อความรู้ ทักษะ และความคิดเห็น ในด้านข่าวต่างประเทศของชาวอเมริกัน พบว่า การเปิดรับข่าวต่างประเทศของประชาชน และหนังสือพิมพ์ มีความสัมพันธ์กับทักษะเกี่ยวกับต่างประเทศ ส่วนเพศ อายุ และการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความรู้ และทักษะเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ โดยผู้ตอบคำถามที่เป็นเพศชาย มีความรู้ด้านข่าวต่างประเทศมากกว่าผู้ตอบคำถามเพศหญิง และอายุกับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับทักษะเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ

วินเคิล การ์รี่ (Winkel Gary H., 1988) ได้ทำการศึกษา ทักษะ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมของเจ้าของบ้านในเกาะสเตเทน เมืองนิวยอร์ก ผลการวิจัยพบว่า ทักษะมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์พลังงาน และทักษะมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความตระหนัก ในการอนุรักษ์พลังงาน ทักษะจะเป็นตัวทำนายการมีพฤติกรรม ในการอนุรักษ์พลังงาน

เวิร์ธเวิร์ท (Wertworth W.R., 1989) ทำการศึกษา ทักษะ ความตั้งใจ และพฤติกรรม ในการอนุรักษ์พลังงานของเจ้าของบ้าน ในเกาะสเตเทน เมืองนิวยอร์ก พบว่า ทักษะเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับพฤติกรรม ในการอนุรักษ์พลังงาน และทักษะเป็นตัวทำนายที่สำคัญเกี่ยวกับพฤติกรรม ในการอนุรักษ์พลังงาน

ซินแคลร์ จอห์น (Sinclair John, 1995) พบว่า การให้ความรู้ เกี่ยวกับการอนุรักษ์พลังงาน ทำให้เพิ่มอัตราการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์พลังงาน และยังพบว่า ความรู้มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับทักษะ และการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์พลังงาน

คูก คาร์โรแลน (Cook Carolann, 1996) พบว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงาน ในครอบครัวที่เมืองเวอร์จิเนียตะวันตก จำนวน 421 ครอบครัว พบว่า ครอบครัวเดียวที่มีการศึกษาสูง และระดับรายได้สูง มีอาชีพที่มั่นคง ส่วนใหญ่จะมีความรู้ เกี่ยวกับการอนุรักษ์พลังงานอยู่แล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน จะมีการอนุรักษ์พลังงานเป็นขั้นตอน มากกว่าผู้ที่อยู่บ้านเช่า และพบว่า ความรู้และความตระหนัก มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์พลังงาน

